

Trumpa
Visotina Istorija

Dalis I.
Senovės Istorija.

Sutaisė **P. N.**

Prekė 25 kap.

Tilžėje 1903 m.
Spausdinta kaštu autoriaus
pas Otto v. Mauderodę.

gos gražinimo
LAPEL

ne g

Trumpa Visotina Istorija

Dalis I.

Senovės Istorija.

— — —
Sutaisė P. N.

— — —
Prekė 20 kap. — — —

Tilžėje 1903 m.

Spausdinta kaštu autoriaus pas Otto v. Manderodę.

931
Vi-139

Nachdruck verboten.
Perspausdinimas užgintas.

Pasvalio
Mariana Katiliškio
viešoji biblioteka

6-C 2587

I Ž A N G A.

Istorija vadiname mokslą, kuris rodo mums praėjusį žmonių giminių gyvenimą ir aiškina, koku būdu žmonija pasiekė šendieninį savo stovį.

Istorija labiausiai užsiima Kaukaziškomis giminėmis, nes jų draugijos gyvenimas buvo ir tebėra pakilęs augščiau už kitų giminių; šitos giminės ir pasiekusios ir augščiausią apšvietimo laipsnį.

Viešpatyste ir vadinami giventojai kokio-norint krašto, priklausantieji vienai valdžiai. Jeigu augščiausioji valdžia ir rankose vieno valditojo, tai tokia viešpatistė ir vadinama *monarchija*, o jeigu ją rėdo žmonių išrinkti pasiuntiniai, tai ji ir vadinama *respublika*.

Apšvietimas — tai ir viskas, kas tik prisideda prie pakėlimo draugijos gyvenimo ir tautos labio, kaip antai: tikiba, mokslas, prastieji ir dailieji amatai, prekiba, teisdaristė ir tt. Visą tą vadina dar vienu žodžiu — *civilizacija*.

Visos žmonijos arba visotina istorija dalinasi pagal laiką į tris skirius: *Senovės* istorija — nuo atsiradimo pirmutinių viešpatisčių iki išnikimo Vakarinės Rimiečių Imperijos, tai ir iki 476 m. po Kristaus užgimimo, *Viduramžinė* — nuo išnikimo Vakarinės Rimiečių Imperijos iki atradimo Amerikos, tai ir nuo 476 iki 1492 m. ir *Naujoji* istorija — nuo 1492 m. iki mūsų laikų.

RODIKLĖ.

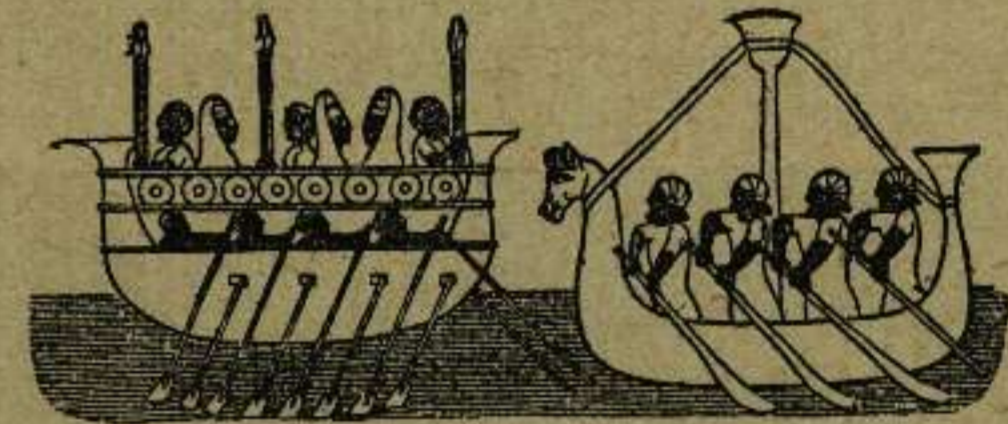
	Pusl.		Pusl.
Ižanga	3	Sokrates	26
Finikai ir židai	5	Plato	27
Egiptas	6	Aristoteles	27
Babilonija ir Assirija	9	Rimo viešpatistė:	
Persai	10	Rimo viešpatistės šalis	29
G r e k i j a :		Įkurimas respublikos	32
Grekijos šalis	11	Kova patricijų ir plebejų	33
Tikiba	13	Klotis Rimo viešpatistės	36
Sparta	14	Kariumenė	39
Ateniečių respublika	18	Persimainimas budo	42
Makedonija	22	Julijus Cezar	44
Perikles	24	Rimo imperatoriai	46

Senovės istorija.

Finikai ir židai.

Ritų pusėj Viduržeminių marių ant Livadijos kalnų pakalnių buvo kraštas, biblijoj *Chanaan* vadinamas. Šiaurinė to krašto dalis — Finikija buvo užimta drąsių jurininkų *finikų*, kurie prekiaavo su visos Europos pakraščiais. Svarbiausieji Finikijos miestai: *Tirus* ir *Sidon*, o iš jų kolonijų garsiausia buvo *Kartago*, su to-paties vardo miestu, kame šiandien yra Tunis.

Pav. 1. Finikų karės ir prekibos laivai.

Pietuose nuo Finikijos buvo *židų* kraštas, vadinamas *Palestina*. Išilgai to krašto bėga upė Jordonas, įbėganti į ežerą su karčiu, suriu vandeniu, *Negivomis marėmis* vadinamą, kadangi ten negali augti nė žuvys, nė žolinai. *Palestina* dalinasi į tris dalis: į šiaurinę arba *Galileją* su kalnu *Taboru*, *Genesareto* ežeru ir su miestais: *Kapernaumu*, *Nazaretu* ir *Kana*; į vidurinę arba *Samariją* su miestu to-paties vardo ir, antgalo, į pietinę arba *Judeją* su miestais: *Jeruzolimu*, *Jerikonu*, *Betlejemu* ir kitais.

Apie židus mes jau žinome šiek-tiek iš šventosios istorijos. Jų krašte užgimė mūsų Išganitojas Jezus Kristus.

Garsiausių židų karaliumi buvo Dovidas, kuris giveno daugiau negu tūkstantis metų prieš Kristaus užgimimą ir kurio dievobaimingos psalmės visiems yra žinomos. Jo sunus Salomonas pragarsėjo savo išminčia ir pastatimu Jeruzolime puikiausios bažničios. Ta bažničia buvo pastatita finikų meistrų iš marmūlo ir Livadijos kedrų, o vidaus papuošimai buvo iš vieno aukso.

Senovėj vieni tik židai tikėjo į vieną Dievą, Suvvertoją dangaus ir žemės, į Jehovą; visi-gi kiti žmonės buvo stabmeldžiais, tai ir tikėjo į daugybę dievaičių ir stabams aukas nešė.

Egiptas.

Egiptas guli šiaur-ritinėj Afrikos dalij, slėnija upės *Nilo*. Svarbiausiu miestu buvo *Memfis* — arti šios dienos

Pav. 2. Upė Nil.

Kajiro. Egipto žemė buvo garsi savo vaisingumu. Tas vaisingumas paeina nuo kasmetinio išsiliejimo upės *Nilo*. Vanduo, suslugdamas palieka po savęs drėgną purviną,

Pav. 3. Sfinksas ir piramidos Gizekoj.

Pav. 4. Egipto mumija.

kuris kuogeriausiai nutręšia žemę. Žemdirbistė pas egiptiečius buvo ant augšto laipsnio ir, iš viso imant, tai buvo gudri ir darbšti tauta. Nuo jos dar iki šiai dienai liko daug garsių pataikų.

Terp jų pirmutinę vietą užima *piramidos*, keturkampės akmens triobos, einančios į viršų smailin, už šimtą sieksnių augštesnės. Piramidos, statomos apie

Pav. 5. Egipto bažničios griuvėsiai su obeliskais.

pusantro tukstančio metų prieš Kristaus užgimimą, buvo paskiriamos laidojimui Egipto ciecorių, kurie buvo vadinami *faraonais*. Egiptiečiai labai rupinosi apie savo numirėlus; norėdami apginti lavoną nuo puvimo, išimdavo jie jo vidurius, pripildidavo jį kvėpaiais, apvinodavo ilgais audeklais ir užpildavo gipsu. Tokiu budu aptaisitas lavonas ira vadinamas *mumija*.

Ant piramidų buvo dedami parašai, bet kadangi tie parašai buvo rašomi nepanašiomis į musiškasias raidėmis, teip vadinamais *jeroglifais*, tai mokitiems virams ilgai reikėjo sulig jų sau galvas laužiti ir vos tik dabar tepasisekė juos perskaititi.

Egipto viešpatistė buvo užkariauta persų 525 m. prieš užgimimą Kristaus.

Babilonija ir Assirija.

Babilonija drauge su Assirija — tai buvo viešpatistė tarp upių Tigro ir Efrato. Ji garsi buvo neišpa-

Pav. 6. Babilono griuvėsiai.

sakitu žemės vaisingumu ir savo prekiba. Babiloniečiai — buvo turtinga tauta ir garsi savo gyvenimu didžiausioj laisvėj. Jų sostapilis *Babilon* buvo neišpasakytai didis; jis visas buvo apkastas gilu grioviu ir apjuostas teip stora muro siena, kad ant jos luosai galėjo važiuoti greta šešeri ratai. Didžiausią galibę Babilonija buvo pasiekus, *Nabuchodonosorui* viešpataujant; buvo užkariauti 587 m. prieš Krist. užgimimą jų finikai ir židai. Bet, neišgai trukus, 538 m. prieš Krist. užgim., Bałtazarui viešpataujant, pati Babilonija tapo persų užkariauta.

Persai.

Persai, gyvenusieji į ritus nuo assirų ir babilonų, 560 m. prieš Krist. užg., Kiro vedami, išsiluosavo iš-pojungo midų, gyvenusių į pietus nuo Kaspijos marių, kurie pirmiaus buvo juos pamušę; paskui jie patį užkariavo Babiloniją ir visą prišakinę Aziją ir Egiptą. Tokiu budu iškišo didi persų monarchija, kurią labiausiai sutvarkė ciecorius Darijus Gistaps: jis ją padalino į 20 *satrapijų*. Viršininkams arba *satrapams* buvo įduota pilna valdžia sulig pavestų jiems provincijų, bet patį satrapai budavo prižiuriami tam-tikrų ciecoriaus valdininkų, kurie vadinami buvo ciecoriaus akimis ir ausimis.

Persų ciecorius — tai buvo paveikslas ritų valdonų: jo valdžia niekuo nebuvo apribuota, visi giventojai buvo tikrais jo vergais. Ciecorius visuomet buvo apsiaustas savo gvardija ir savo rumo valdininkų. Jo rumas buvo įtaisitas su didžiausia puikibe. Kožna provincija turėdavo pristatiti ciecoriaus stałui, ką geresnio pas save turėjo. Pagał metų laiką ciecorius mainidavo savo gyvenimo vietą, arba rezidenciją. — Teip ėjo iki laikų, kada 330 m. prieš Krist. užgim. persų viešpatistė tapo grekų užkariauta.

Grekija.

Grekijos šalis. Grekija užima pietinę dalį Bałkanų pussalo. Tas kraštas ira labai kałnuotas. Pačios prigimties Grekija į tris dalis padalinta: į *Šiaurinę* su augštu *Olimpo* kałnu, ant kurio viršunių, sniegu užklotų, pagał grekų nuomone, dažniausiai mėgę buti didžiausias jų dievas *Dzeus* ir kiti dievaičiai; į *Vidurinę* arba *Elladą* su miestais: *Atenais* ir *Tebais* ir su *Parnaso* kałnu, kame givenusios, pagał grekų nuomone, devinios sesers, *muzomis* vadinamos, — dievaitės, globėjos ivairių amatų ir į *Pietinę Grekiją*, arba *Peloponėsą* su *Olimpo* ir *Spartos* miestais.

Pirmučiausiai Grekija buvo apgiventą *pelazgų*, ramios giminės, užsiimančios išdirbimu žemės. Paskui čia pribuvo *ellinai* arba *greekai*, įveikė savo tautiečius pelazgus ir susimaišė su jais.

Greekai pagał jų pasakų, paeiną nuo *Prometejaus*, kurs pavogęs iš dangaus ugnį ir užtai tapęs Dzeuso prirakintas prie vienos Kaukazo uolos, kame vanagas nuołatai lesęs jo širdį.

Pagał grekų padavimus už daug šimtmečių prieš užgimimą Krist. iš Azijos ir Egipto pribuvo į Grekiją galingi ateiviai, kurie padėjo pamatus garsiausiems grekų miestams ir viešpatistėms. Tų ateivių pasekėjai ilgai niui viešpatavo Grekijoje ir ira žinomi istorijoje, kaipo karžigiai.

Nė viena žmonių giminė nepaliko tiek pramanitų padavimų apie savo dievaičius ir karžigius, kaipo greekai. Tokie pramaniti padavimai ira vadinami *mitais*.

Pirmutinė vieta terp mitinių Grekijos karžigių priguli *Gerkulesui*. Gerkules skaitėsi pačio Dzeuso sunumi. Jis buvęs apdovanotas prigimties nepaprastu vieku. Vieną kartą, didei ipikęs, Gerkules užmušęs savo pačią ir vaikus. Už tą nusidėjimą jis buvęs pavestas dievų tarnauti vienam Grekijos viešpačiui. Viešpačiui liepiant, Gerkules atlikęs dviliką garsių veikalų: jis sunkia savo

skida užmušęs baisų *lutą*, givensį Nemejaus miške ir teriojusį apigardą; jis užmušęs divinę givatę, arba *gidrą*, givensią Lernejaus bałose, norint pas ją vietoj nukirstos galvos vis nauja užaugdavusi; jis pergalėjęs karžiges - moteriškes arba *amazonkas*; jis buvęs nusileidęs į Požeminę karalistę (į pekłas) ir išten išnešęs *Cerberį*, arba trigalvį šunį, kuris neleidęs ten įeiti numirusių šešėlams ir tt.

Gražus ira mitas ir apie *Trojos karę*. Ta karė buvusi kilus tarp grekų, ant Bałkanų pussalo givenu-

Pav. 7. Pavogimas Alenos (pagal etruskų molinę vazą Pariziaus Luvre)

sių, ir tarp jų tautiečių, givensių ritinėj dalij Mažosios Azijos, Trojos karalistėj. Trojoj viešpatavęs senelis Prijamos, kurs turėjęs daug sunų; ipač vienas iš jų Hektor garsus buvęs savo narsibe, o kitas Paris — savo gražibe. Paskutinis ir buvęs karės priežasčia. Jis apsilankęs vieną kartą Peloponėse ir, viešėdamas pas Spartos karalų, pavogęs jo pačią, gražią Aleną. Tada daugelis Grekijos kunigaikščių susitarę nubausti Parisą už jo nedorą pasielgimą ir pradėję su Troja karę. —

Visi stebėtini atsitikimai šitos karės ira aprašiti dvieiose grekiškose poemose — *Ilijadoj* ir *Odissejoj*. Tos poemos užsiliko iki mūsų laikų ir dabar išverstos ira dėl savo gražumo iš grekiškos ir į kitas kalbas. Jų sudėtoju ira skaitomas akłas senelis *Homeros*.

Tikiba grekų, kaip ir visų stabmeldžių, tai buvo garbinimas prigimties łoknisčių, palaikomų už dievaičius. Griaustinį ir žaibą, pagal jų nuomonę, siuntęs *Dzeus*, dangaus valditojas; jo brolis *Poseidon*, rėdęs jures, o kitas brolis *Ajid*, viešpatavęs pekłoje, kame klaidžioję numirusių šešėlai. Pati Dzeuso buvo *Gera* — žemė, o jų vaikai: *Apollo* — saulė ir dievaitis virų gražumo, *Artemis* — mėnuo ir medžioklės dievaitė, *Afrodīs* — dievaitė moterų gražumo, *Atena* — išminties dievaitė. Visa tų dievaičių giminė givensį ant Olimpo kalno; užtai ir patį dievaičiai buvo vadinami *olimpiniais*. Dievaičių *stabai* arba stovilos turėjo žmogaus paveiksłą ir buvo iškałami iš medžio, metalų, o tankiausiai iš marmulo. Dievaičių stabai buvo statomi žiničiose, kurios iš vidaus ir iš oro pusės buvo gražiai papuoštos.

Pav. 8. Artemis.

Ant gražių aukorių žiniai aukaudavo dievaičiams galvijus, tankiausiai jaučius, papuoštus kvietkų vainikais. Grekai manė dievaičius su žmonėmis kalbėti galinčius ir jiems ateitinę per tam-tikrus žinius, *orakulais* vadinamus, atidengti galinčius; prie tų orakulų pavojingose valandose jie dažnai kreipdavosi. Bet gudrių žinių atsakimai budavo neaiškūs, kurie ir šėip ir teip budavo galima suprasti.

Tarp grekų švenčių pirmutinę vietą užimdavo draugijos žaisłai. Tarp šių svarbiausieji buvo *Olimpo žaisłai*,

Dzeuso garbei pašvęsti, pagal Olimpo miestą. — Ant vietos, apibarstitos smėla, per keletą dienų priešininkai, arba *atlietai*, imdavosi vienas su kitu, mėtinėjo metalinius ratelus, ėjo lenktin pėsti arba ant dviračių važiuoti. Aplink buvo žiurėtojai, pribuvę iš visų Gre-

Pav. 9. Lenktinių dviračiai.

kijos kraštų. Pergalėtojai budavo apvainikuojami laurų vainiku ir tai buvo laikoma už gražiausią papuošimą ne tik atlieto, bet ir miesto, kuriame ans buvo gimęs.

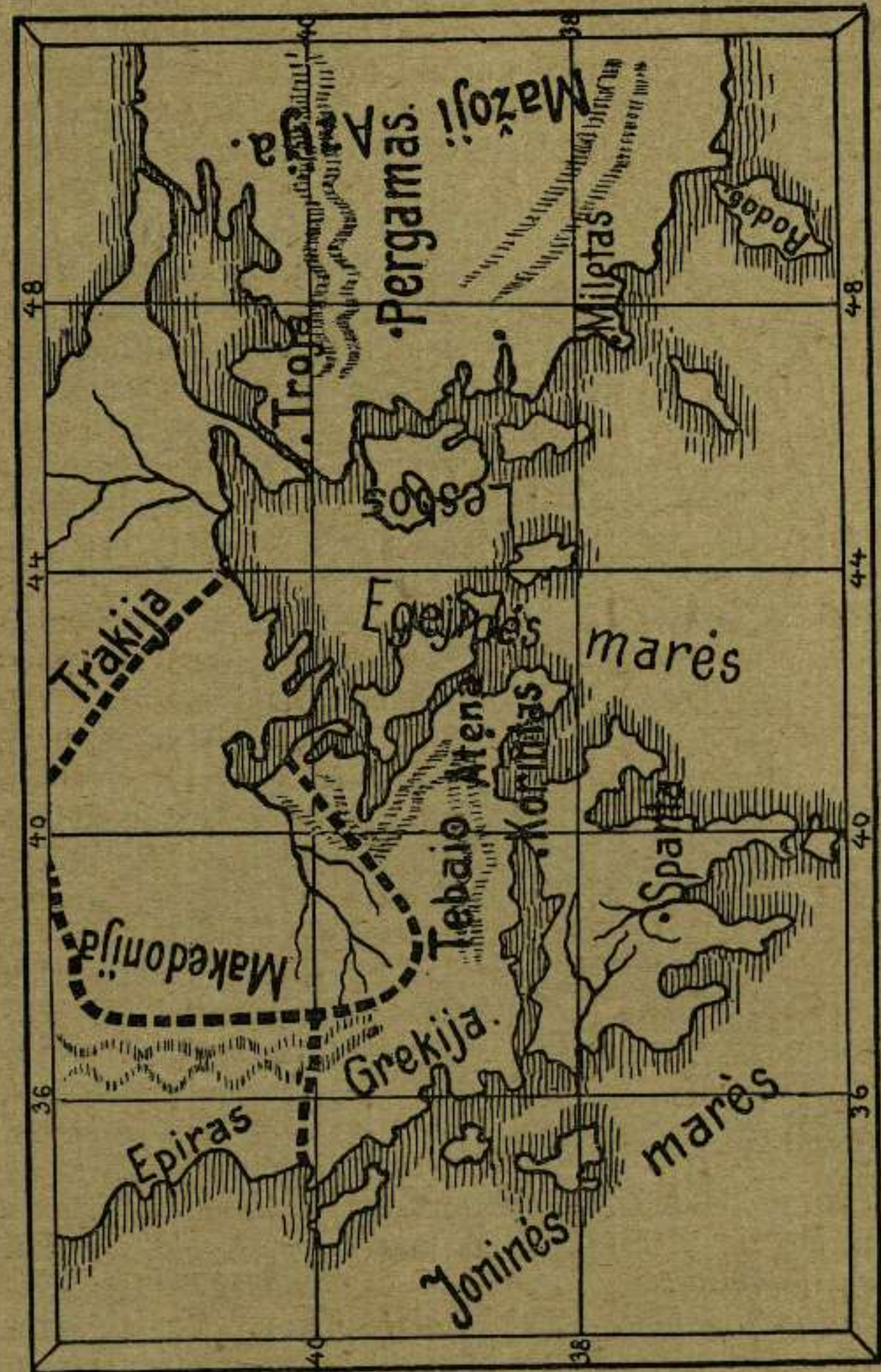
Nuo 1100 metų prieš Kristaus užgimimą baigiasi *Grekiijos* mitų perijodas, o prasideda jau tikrų atsitikimų perijodas — *istoriškasis*. Tame laike matome, kaip visos Grekiijos dalis auga kožna savaip, kaip kožna turi savo ivairius įstatimus, savo karalus ir kaip anos, nelaimėi atėjus, visos apsiginimui susimeta į vieną kruvą. Įgainiui gangreit visur Grekijoje išniksta karalaus valdžia ir patį žmonės renkasi sau rėditojus, arba valdininkus. Tokiu budu rėdas persimaino iš *monarchijos* į *respublikinį*.

Garsiausios respublikos buvo dvi: Spartos ir Atenų.

Sparta — tai buvo Pietinės Grekiijos miestas krašte, *Lakonija* vadinamame. Tas miestas aplink savęs neturėjo muro sienų, kadangi, pagal Likurgo žodžius, ne akmens, bet giventojų narsibė — tai geriausia miesto siena.

Spartiečiai, atėję iš vidurinės Grekiijos ir pamušę Lakoniją, save ir Lakonijos miestų giventojus, prekiba ir amatais užsiimančius palaikė už *luosus*, o visus sodiečius — už savo *vergus, ilotais* pramintus.

Išspradžios Spartoj valdžia buvo rankose dviejų karalų. Nuolatai jiems nesutinkant, viešpatistėj nebuvo

Pav. 10. Senovės Grekiija.

tvarkos, iki dešimtame amžiuje prieš Krist. užg. neatsirado karalaus giminėj žmogus, *Likurgas* vardu, kuris sutaisė įstatimus, pagał kuriuos turėjo elgtis spartiečiai.

Karalaus valdžia liko, bet ji stipriai buvo apribuota: karalai nieko negalėjo nutarti be rodos arba *gerusijos*,

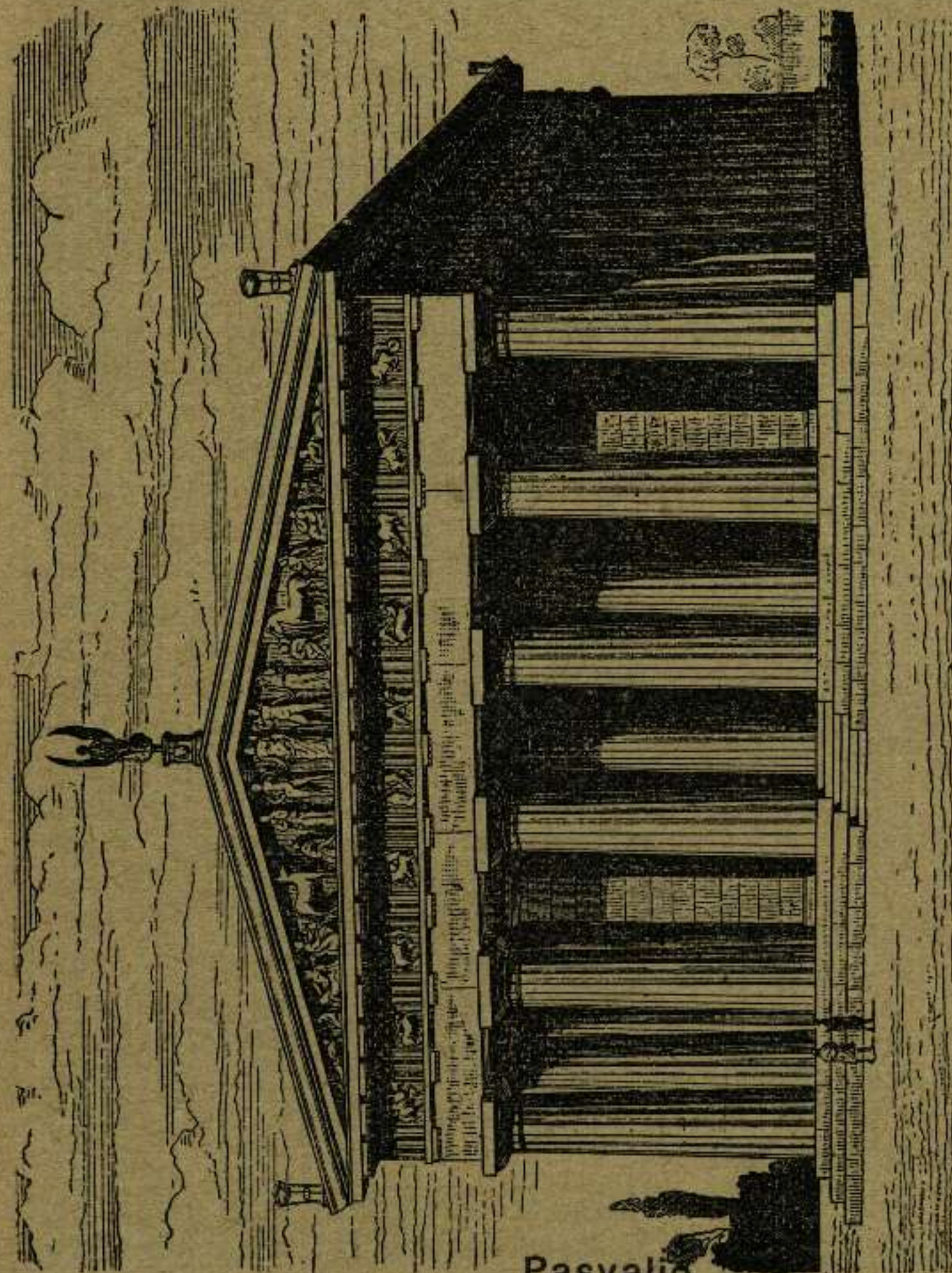
Pav. 11. Likurgos.
(Pagał senovės stovilą.)

prie kurios prigulėjo 28 virai, turintįs ne mažiaus kaip po 60 metų. Negana to, svarbiausieji rodos užmanimai dar turėdavo buti atiduoti nutarimui tautos susirinkimo, kur tegalėjo rinktis vien spartiečiai, turintieji ne mažiaus 30 metų. Bet čia ant susirinkimų nebuvo papratimo perkrafinėti užmanimus: susirinkusieji žmonės vienu šukavimu arba pritardavo užmanimams augščiausios valdžios, arba juos atmesdavo. Toki, kaip Spartos respublika, kame valdžia ira daugiaus didžiunų rankose, negu prastų žmonių, ira vadinama *aristokratų* respublika.

Spartiečiai ne lepiai, bet didei kietai givendavo. Pirmutinė tėvų rupestis — tai buvo teip išauginti vaikus, idant jie taptų tvirtais virais, nebijančiais nė šalčio, nė

karščio ir idant butų įpratę bada ir kitus vargus su tvirta širdžia išturėti. Jau nuo septintų metų vaikai budavo į *gimnaziją* atiduodami ir čia daugiausiai užsimdavo *gimnastika*, arba kuno lavinimu. Čia jie pratindavosi teip-pat prie visokių sunkenibių ir prie trumpų, bet aiškių atsakimų; tokie trumpi atsakimai ir tapo nuo

jų vardo *lakoniškais* praminti. Teip išauginti spartiečiai ilgainiui buvo pirmutiniais Grekijos kareiviais, kariaujant jai su kitomis tautomis.

Pav. 12. Dzenso žiničia.

Pasvalio

Maciaus Katiliškio
viešoji biblioteka

6-C 2587

Ateniečių respublika buvo kitoniška. Jų miestas, Atenai, buvo apjuostas muro sienomis ir pilnas puikių žinių, paminklų, visuomenės namų. Atenuose teip-pat iš pradžių buvo karalaus valdžia, paskui ji tapo išnaukinta ir teisdavėjas, *Solon* vardu, 594 m. prieš Krist. užg., žmonių prašomas, išdavė ateniečiams įstatimus.

Solon, sutaisidamas įstatimus, buvo vienu iš augščiausių ateniečių viršininkų; pirmiausia, norint jis buvo augštos kilmės, bet neturtingu budamas, buvo užsiėmęs prekyba. Prekiaudamas jis buvo apėjęs daug svetimų kraštų ir visoko patiręs.

Pirmučiausiai jis palengvino skolininkų givenimą, uždraudamas juos į vergiją imti. Toliau, visus giventojus jis padalino į keletą skirių, pagal jų turtus. Turtingieji mokėdavo didesnes rinklavas, ant karės turėdavo stoti pilnai apsišarvavę, užtai jiems prigulėdavo ir didesnės tiesos, užimant draugijos vietas. Augščiausioji viešpatistės valdžia buvo pavesta tautos susirinkimui. Čia pirmučiausiai buvo perkrautinėjami tautos reikalai; kožnas tautietis galėjo palipti ant prakilnios vietos, *katedra* vadinamos, ir išreikšti susirinkimui savo nuomonę. Tokie kalbėtojai paskui tapo praminti *oratoriais*.

Pav. 13. Solon.
(Pagal senovės biustą.)

Kadangi čia augščiausioji valdžia buvo rankose tautos susirinkimo ir augšta kilmė niekam neduodavo ipatingų tiesų, tai ateniečių respublika, kaip ir jai panašios, ir vadinama *demokratiška* nuo grekiško žodžio *demos*, kas pažimi prastus žmones.

Solon teip-pat, kaip ir Likurgos, apie auginimą jaunumenės rūpinosi. Ateniečių vaikai teip-pat turėdavo užsiimti mokiklose sustiprinimui kuno gimnastika, bet

jie dar užsiimdavo ir išlavinimu proto: pvz., jie išgaivos mokėsi eiles grekų poetų, o labiausiai Homero.

Be to ateniečiai, Solono įkvėpti, dar stropiai užsiimdavo prekyba, jurininkyste ir amatais — ir dėlto *tapo šviesiausiaja ir turtingiausiaja Grekijos dala*. Nuo 480 m. prieš Krist. užg. *hegemonija*, arba augščiausioji valdžia sujungtų kareiviškų visų Grekijos dalių spėkų pereina nuo spartiečių į jų, ateniečių, rankas.

Norint ir buvo įstatimai, bet kaip Atenuose, teip ir kitose Grekijos dalise kildavo urštai tarp žmonių augštesnės kilmės ir žemesnės, arba tarp aristokratų ir demokratų. Per tuos urštus atsirasdavo žmonės, neteisingai — klasta arba spēka — į savo rankas sugriebusieji valdžią ir spaudžiantieji kitus; tokie žmonės buvo vadinami *tironais*. Kiti vėl dėl tų urštų net tėvinę apėisdavo ir, svetur apsigivene, įtaisidavo grekų naujokines arba *kolonijas*.

Tokios kolonijos buvo priežasčia baisiausios grekų su persais karės.

Grekų kolonijos Mažoj Azijoje priklausė persų viešpatistei. Svarbiausiajai iš tų kolonijų, turtingam Mileto miestui, nusibodo persų jungas ir jie užsimanė išsiluosuoti. Ateniečiai atsiuntė Miletui pagelbą, bet tas ant niekų nuėjo ir Miletas tapo persų išgriautas. Nėgana to, persų viešpats, Darijus Gistaps, norėdams atmoniti grekams už pagelbėjimą Miletui, nusiuntė į Grekiją pasiuntinius, reikalaujamas, kaipo ženklų pasidavimo jam, žemės ir vandens. Kiti Grekijos kraštai išsigandę išpildė tą reikalavimą, bet ateniečiai ir spartiečiai ne tik atsakė, bet dar užmušė pasiuntinius.

Darijus, neišpasakytai užpikęs, išsiuntė ant Grekijos kariumenę, susidedančią iš šimto tukstančių kareivių. 490 metuose prieš Krist. užgim. kyla mušis pagal Marafono miestą ir ateniečiai, teturėdami tik 10 tukstančių kareivių, visiškai sukulė ir išvaikė persus. Už dešimties metų Darijaus sunus, Kserksas, norėdams sutrinti Grekiją į dulkes, atėjo ant jos su neišpasakytai didžia kariu-

mene, turinčia daugiau milijono kareivių. Grekai, kurie šimtą kartų mažiau kareivių turėjo, nenusigando, bet nutarė drąsiai gintis ir Spartos karalus, *Leonis*, buvo pasiūstas su trimis šimtais spartiečių ginti *Termopilų* kelelį, per kurįėjo į Grekiją kelas.

Kada Kserksui buvo pranešta, juog Leonis su trimis spartiečių šimtais, pasirengęs ira ginti Termopilų kelelį, jis nenorėjo tam tikėti ir ėmė juoktis. Kariauti, turint teip mažą žmonių skaitlą, su kariumene, kurioj buvo kareivių daugiau, negu marėse smėlies, tai, jam rodėsi, esanti didžiausia palkiste, arba koks nesusipratimas; vietoj tuojaus eiti ant mušio, jis parašė Leonidui:

— Atnešk man savo ginklus.

— Ateik ir pasiimk — atsakė Spartos karalus.

Tada Kserksas pasiuntė kareivį patirti, kas pas priešus dedasi. Kareivis nuėjo į priešų lagerį, prisižiūrėjo jam ir sugrižo atgal.

— Ką jie daro? — užklausė Kserksas neberimdamas: Ar nesirengia jie mums pasiduoti?

— Nei misliti apie tai nemislija — atsakė kareivis: Vieni veltiniais eina, kiti savo ginklus gałanda; ira ir tokie, kurie su didžiausiu stropumu šukuoja savo

Pav. 14. Spartos kareivis.

ilgus plaukus.

— Teužpuola ant jų midiečiai! — sušuko įdukęs didis viešpats.

Midiečiai šoko pirmin, bet grekų teip gerai buvo priimti, juog turėjo muštis tam ankštam kelelij ir tapo įveikti.

— Persai pirmin! — išnaujo sušuko viešpats.

Bet persai nebuvo laimingesni, norint tai buvo geriausiasieji kareiviai iš visos kariumenės; jie buvo *nemaringais* vadinami. Kserksas, kuris, atsisėdęs ant aukso sosto, prisižiūrėjo mušiu, neįgalėjo tverti. Per dvi dieni krito ten nuo spartiečių viličių tukstančiai priešų.

Trečią dieną vienas išdavikas parodė Kserksui takelį, kuriuo einant buvo galima aplenkti Termopilus ir suimti grekus išužpakalo. Leonis, persergėtas sulig to savo laike, dar galėjo prasišalinti; bet nei jis, nei jo tautiečiai nesutiko su tuo: jie buvo prisiekę, arba pergalėti, arba mirti — jie liko.

Netrukus iš-terp ažuolų, kuriais buvo apaugę kalnai, pasirodė pirmutinės persų eilės, ir suėmė grekus išužpakalo. Leonis ir jo kareiviai turėjosi iki paskutinių spėkų. Paskutinieji, kurie dar givi buvo, braididami kraujuose, ginėsi, kalavijoms sutrukus, rankomis ir dantimis. Antgało, nei vieno iš jų givo nebeliko.

Paskiaus toj vietoj, kame jie sugulė, buvo pastatitas didžiausias lutas ir uoļoj iškałtas šis parašas:

„Keleivi, eik, pasakik Spartai, juog mės, gułdome ėion savo gałvas, klaudidami jos įstatimų!“

Tuomet Kserksas jau luosai įėjo į Grekiją ir sudegino Atenus. Toj pavojingoj vałandoj vienam ateniečiui, vardu Temistoklui, ateina į galvą išviloti persus ant marių ir ten su jais susiremti. Nuo to jis laukė geros kłoties, kadangi persų laivai buvo didi ir jiems vargu buvo rangitis ant mažo vandens, o grekų laivai buvo maži ir smagūs. Su tuo užmanimu jis bėga ant kareiviskos rodos. Ąia nenori jo klausti, o Spartos karalus net lazda ant jo užsimojo. — „Mušk, bet išklausk!“ — sušuko Temistokles. Jis tapo išklauskas ir atsitiko pagal jo užmanimą. Kiļo ant marių, netoli nuo Atenu, pagal Salamino saļą, mušis ir persai tapo visiškai gedulingiausiai paveikti. Kserksas, pamatęs tą netikėtą atsitikimą, nebeteko narsumo ir grįžo atgal, pripažindamas tokiu budu grekų kołonijoms luosibę.

Tokiu būdu greikai savo patrijotizmu ir šviesa atremė užgriuvimą Azijos tamsunų arba barbarų ir apsidengė žibančia garbe.

Greikai pergalėje taip neišpasakytai didį ir smarkų priešą, vėlaus suniko ir patįs per savę pražuvo.

Po kare su persais hegemonija perėjo į ateniečių rankas. Spartiečiai pradėjo jiems to pavidėti. Kilo vienu su kitais 27-metinė karė, kurioj spartiečiai apturėjo viršų, ir kaip Atenuose, taip ir Tebuose, trečiojoje Grekijos respublikoj, įvedė oligarchiją, tai ir valdžią nedaugelo žmonių. Bet Tebuose atsirado du garsiu vyru, *Epaminondas* ir *Pełopis*, kurie 379 m. prieš Krist. užgim. ne tik išginė iš savo miesto oligarchus, bet ir iš kitur, ir tokiu būdu paėmė hegemoniją į savo rankas.

Makedonija. Taip greikams besipešant tarp savęs, 338 m. prieš Krist. užgim. visa Grekija pateko į nagus Makedonijos, buvusios kaiministėjų į šiaurę nuo Grekijos. Gudrus Makedonijos karalus *Pilipas*, matidamas, kas darosi Grekijoje, netikėtai užpuolė ant jos su kariumene, paveikė ir parito po savim.

Pilipo sunus, *Aleksandras*, buvo garsiausias senovės karvedis ir savo veikaiais įgijo vardą *Didžiojo*. Jis iš prigimimo buvo apdovanotas gražiu būdu, gera širdžia, neišpasakytu narsumu ir didžiu geidulu garbės. Jo tėvas didei rupinosi apie jo apšvietimą ir už mokintoją davė jam garsų *Aristotelį*, mokičiausią Grekijos virą — ir Aleksandras žinojo viską, ką tik galėjo žinoti šviesiausieji greikai.

Dvidešimties metų budamas, Aleksandras apėmė po tėvo Makedonijos ir Grekijos valdžią ir, atlikdamas tėvo užmanimą, pakėlė karę su persais; jis vos 36 tukstančius kareivių teturėjo, bet užtai kareivių gerų, išmėgintų ir iš širdies atsidavusių savo karvedžiui. Jis išpradžios užpuolė ant Mažosios Azijos. Persai jį sutiko, bet buvo pergaleti. Tada jis užėmė Siriją, prispirė pasiduoti sau finikus; židai ir Egiptas patįs pasidavė. Paskui jis nuėjo į vidurį persų viešpatistės. Čia vėl sutiko jį tokia

didė Persų kariumenė, kad net kruptelėjo jo artimiausieji karvedžiai ir prašė savo valditojo leisti jiems netikėtai užpulti ant persų. — Nenoriu vogti pergalės! — atsakė jis, ir pergalėjo priešus; norint priešų buvo didelis skaitlius, bet jie buvo mažos dvasios. Pergalėjęs persus, Aleksandras nuėjo į Indiją ir čia, priėjęs prie marių, dėlei neišpasakytų sunkenybių grįžo atgal. Sostapile naujosios viešpatistės jis paskirė Babiloniją. Rėdė išmintingai: taisė kelus, statė miestus, tarp kurių svarbiausias buvo *Aleksandrija* ties Viduržeminėmis marėmis, iki šendien stovįs. Pasimirė 323 m. prieš Krist. užgim. Babilonijoje vos 33 metus teturėdamas.

Čion geresniam jo aprašimui dar keletą žodžių pridursime apie Aleksandrą.

Aleksandras niekados neužmiršdavo savo mokintojaus pamokinimų ir, atlikdamas didžiausius žigius, jis dėdavosi po savo pagalviu drauge su kałavija Homero poemas. Rengiantės į karę į Aziją, jis viską, ką tik turėjo, išdalino savo draugams.

— Ką-gi tu pasilikai sau? — užklausė vienas.

— Viltį — iškilmingai jis atsakė.

Sikį kariumenė traukė per tirus ir kentėjo didžiausią troškulį. Vienas kareivis su didžiausiu vargu surinko į savo giverį truputį vandens ir padavė jam atsigerti. Aleksandras paėmė giverį ir išpilė vandenį. — Dieve apsaugok, — sušuko jis — idant aš vienas gerčiau, tiems visiems drąsiems žmonėms trokštant! Nebūčiau vertas jų karvedžiu buti, jeigu nemokėčiau, kaip ir jie, kentėti!

Kitą sikį, jam sunkiai susirgus, pranešė, buk jo giditojas *Pilipas* jį norįs nunuoditi. Aleksandras liepia pašaukti giditoją, viena ranka paduoda jam raštą, jį apskundžiantį, o kita ima vaistus, jo atneštus, ir iki paskutinio lašelo juos išgeria.

Ant neįaimės tas didžios dvasios viras dažnai nemokėjo suvalditi savo umaus būdo. Sikį jis vakarienę

Pav. 15.
Aleksandras
Didisis.

pavalgęs ir visiškai girtas budamas, užmušė *Klita*, savo geriausiąjį draugą, išgelbėjusį jį nuo mirties mušyje. Tiek sikių pergalėjęs priešus, jis nebeteko senesniojo savo mandagumo, pasidavė puikibei ir įsakė save guodoti, kaip dievaitį.

Didžiausios vertės jo veikauose tai buvo, juog jis supažino Aziją su Europa ir praplatino Azijoje grekų civilizacijos spindulus, ir netik Azijoje, bet ir Afrikoje. Aleksandrija, jo įsteigtas miestas, garsus buvo ne vien prekiba (čia ant uličių matei patogius arabus su ilgais baštais ploščiais, linksmus ir kalbius grekus, indus su žašvariniu veidu, afrikiečius su baštais dantimis ir juodais veidais), bet ir savo mokiklomis. Puikus rumas, *Muzeum* vadinamas, turėjo savep biblioteką, kurioj buvo suviršum septini šimtai tukstančių visokio turinio knigų. Tame rume teip - pat buvo salės, paskirtos mokinimui žmonių, ir didis mokintojų buris. Mokinti virai, literatai, astronomai, giditojai atvažiuodavo į Aleksandriją mokintis: tas miestas buvo lig koks židinis, prie kurio šildėsi visas svietas.

Aleksandras Makedonietis mirdamas nepaliko ipėdinių. Jo karvedžiai pasidalino tarp savęs jo viešpatistę, kuri paskiaus pateko rimiečiams.

* * *

Norint, kaip matėme, ^{*} Grekija pražuvo, vienok jos garbė liko ant amžių. Jos veikaus skaito ir apskatinėja visi šviesūs žmonės. Norint Grekijoje ir daug blogo buvo, kaip va Spartoje, sunki daugumo žmonių vergija, bet buvo ir daug gražių paveikslų ir dorų žmonių, kurie aukavo save savo tautos ir savo krašto labui.

Daugelis grekų visą savo gyvenimą vien mokslui paaukaudavo, rašidavo knigas, kurias ir šendien mokinti žmonės su pasimėgimu ir nauda skaito ir visuomet skaitis. Štai didžiausieji Grekijos letos ir mokslo virai:

Perikles — didžiausias letos viras. Jis įvesdamas, idant urėdninkams butų mokama ałga, tai pasiekė, juog visi tautiečiai, norint ir vargingiausieji, galėjo užimti

Atenuose augščiausias vietas ir tarnauti savo kraštui. Jam besirupinant, Atenai buvo papuošti daugibe gražiausių namų, tarp kurių pirmutinę vietą užėmė žiničia *Partenon*, pastatita garbei dievaitės Atenos. Ta keturkertė žiničia, paremta aplink iš oro pusės ir išvidaus daugibe gražių stiebų, turėjo visas dalis: sienas, aslą, papuošimą ir viską teip gražiai ištaisitas, juog ir šendien nieks negali to papeikti, ir norintieji statimo arba architektūros mokitis, turi sau užsiženklinti įvairias smulkmenas to stebėtino rumo.

Ateniečiai, kaip ir kiti grekai, mano, juog ludni žiema nuo to paeina, juog nužengia į peklą ant tušo laiko dievaitis Dijonizos. Jam išten sugrižus, atsiranda linksma vasara ir pražidi vinuogės ir kiti žolinai. Tada kasmet Dijonizo garbei, jam atgaļ grižtant, grekai eikstėj šventę švėsdavo. Prieš aukorių traukdavo giedotojas ludną giesmę apie kančias dievaičio pekloj, o choras jam pritardavo. Paskui viskas umai atsimainidavo: dievaitis ant svieto atsirasdavo. Tada kitas giedotojas užvesdavo naujas linksmas giesmes, ir jam atsakidavo naujas choras. Giesmėms pasibaigus, užmušdavo šimtą jaučių ir atiduodavo juos žmonėms. Puotai prasidėjus, kožnas galėjo šokinėti ir, kaip įmanidamas, lošti. Bet kasmet reikėdavo naujų giesmių. Apie tai turėdavo rupintis turtingieji, kadangi jie kėldavo šventę. Parašimui gerų giesmių už pinigus giesmininkai, arba *poetai* buvo kviečiami. Tada sikį poetas *Eschilos*, vietoj paprastų giesmių, parašė dviem giedotojam labai gražią kaļbą. Tai žmonėms labai pamėgo. Paskui pradėjo rašiti kaļbas dviem, trims, keturioms ir daugiau ipatoms, arba aktoriams, kame ne vien apie dievaitį Dijonizą buvo kaļbama, bet ir apie svietiškus daiktus. — Tokia tai buvo pradžia šendieninių teatrų.

Perikles pastatė ateniečiams pagaļ Atenus teatrą. Vieta, kame ėjo išrodimas, arba *scena* buvo pakeļta, idant žiurėtojai gerai matitų ant jos *aktorius*. Pagaļ sceną buvo vietos muzikantams ir choro giedotojams,

o tolaus ėjo: išpiaustitos urėdininkų kedės ir akmens suolai paprastiems žmonėms — publikai. Suolai ėjo pusračiu, ir juo tolaus nuo scenos, juo augščiau. Stogo nebudavo. Išrodimai eidavo dieną.

Sokrates. Jis giveno Periklo laike ir buvo jo draugu. Jis teipo-gi pasipažinojo su visais to laiko

galvočiais ir perskaitė parašitas jų knigas. Jis buvo žmogus neturtingas, kadangi teturėjo tik mažus namelus ir apie 500 rublų, skaitant šendieniniais pinigais; turėjo dar pačią ir tris sunus. Jis vaikščiojo basas ir kiaurame plosčiuj. Vaikščiodamas gatvėmis ir turgavietėmis, išgirdęs ką kalbant apie tautiečių reikalus, jis užvesdavo kalbą apie teisingumą, t. i. apie *dorą*. Jo moksle apie dorą ir žmonių prideristes, apie žmogaus dušią ir jos nemirtingumą daug panašaus ira į krikščionių mokslą. Daugumas žmonių nuolatai sekiojo Sokratą ir likdavo jo mokitiniais. Už mokslą Sokrates neėmė pinigų, norint kiti mokitojai, *sofistais* vadinami, daug mažiaus mokantieji, ėmė už mokslą gerus pinigus; jis-gi sakė, kad laimė ne turtuose ir laisvame gyvenime, bet vien doroj

Pav. 16. Grekų filozofas.
(Pagal senovės stovilą.)

ir teisibėj. Bet atsirado tokie nenaudėlai, kurie jį apskundė, buk jis dievaičiams neaukaujās ir savo mokslu gadinās jaunumėnė. Žinoma, Sokrates netikėjo į visas

apie dievaičius pasakas, bet jiems pagal įpratimą aukavo; sulig-gi gadinimo jaunumėnės, tai buvo vienas mēlas. Atėjēs ant sudo, Sokrates, vietoj teisintis, pradėjo išrodinėti savo nuopėnas tėvinei ir prašė sau medegiškos paspirties, idant ir tolaus galėtų mokiti jaunumėnė. Norint tai buvo tikra teisibė, bet sudžios teip buvo ant jo įpikė, kad nusudijo ant mirties; Sokrates be baimės išgėrė paduotus jam nuodus ir numirė 399 m. prieš Krist. užgimimą.

Plato — tai buvo mokiniu Sokrato, kurį labai milėjo. Jis parašė 36 knigas, iš kurių dvi labai didžios. Jo raštai buvo teip gražūs, kad grekai jį praminė *dievišku Platonu*. Žmonės, jiešką augšto apšvietimo, ir dabar skaito jo raštus. Čion pridursime nekurias jo mintis. Jis, norint ir nedrįso atmesti grekų dievaičių, bet vis-tik tvirtino, juog vienas Sutvertojas tebuvęs, ir jau tas sutvėręs anuos dievaičius, visokias dvasias ir žmonių dušias. Anot Platono, dušia ne tik nemirštanti, numirus kunui, bet ir iš motinos negimstanti: ji jau nuo amžių buvusi ir tame sviete tebesanti tik tuo laiku, iki kune esti. Jis net atamena, juog kame-ten ira mačiusi geresnį svietą su gražiausiais paveiksłais visų žemiškų žolinių, givulų, išdirbinių ir juog ira ten mačiusi tikrą Teisibę, Gražibę ir Gerumą, kurių ant žemės negalima rasti visiškų pilnibėj. Tuos geriausius paveiksłus, kuriuos žmonių dušios ira mačiusios geresniame sviete ir kurių anos ant žemės neranda, Plato vadina *idejomis* ir todėl jo mokslas ira vadinamas ideališku.

Plato ilgai giveno — 80 metų. Sokratui, jo mokitujui, pasimirus, jis užsiėmė vien knigų rašimu. Jis buvo turtingas ir turėjo Atenuose namus su didžiu sodnu, kuris buvo vadinamas *Akademios*. Čia susieidavo mokitiniai Platono pamokimų klausiti. Nuo to sodno vardo iki šiai dienai augštesnės mokslavietės ira vadinamos *akademijomis*.

Aristoteles, grekas, gimęs Makedonijoje. Jis per 20 metų buvo Platono mokitiniu. Paskui buvo pakvie-

stas Aleksandrai Makedoniečiui per mokintoją. Pasi-
baigus karalaičio mokslui, jis grįžo į Atenus ir atidengė
vietoį, vadinamoį *Liceum*, mokiklą, panašią į pirmiaus
buvusią Platono. Jo mokslas labiausiai tuo skirėsi
nuo kitų, juog jis jieškojo teisybės ne spėjimais, bet
tikru galvojimu ir tirinėjimu prigimties. Jis parodė
tikrus galvojimo kelus ir sutvėrė tokiu budu *logikos*
mokslą. Jis ištirinėjo poetiškus grekų raštus ir sutvėrė
poetikos mokslą. Peržiurėjęs visokių viešpatistėių įsta-
timus, jis parašė knigą apie geriausią viešpatistės val-
dimą ir tokiu budu sutvėrė naują *politikos* mokslą. Pa-
skui pažinęs daugibę givulų ir žolinų, kuriuos jam pri-
siųsdavo jo buvėsis mokintinis Aleksandras, jis parašė
pirmutinę *prigimties istoriją*. Mokslas apie prigimtį,
abelnai ją imant, jau buvo žinomas grekamis ir vadinosi
fizika. Aristoteles išrado *metafizikos* mokslą apie virš-
prigimtus daiktus; kaip antai, apie tai, kuo ira žmo-
gaus dušia, kuo ira Dievas ir tt. Aristoteles galima
skaititi už mokičiausią senovės virą. Daugumas jo vei-
kaų pražuvo, bet atliko 4 didelės knigos. Pasimirė jis
323 m. prieš Krist. užgim., susilaukęs 61 metus.

Sokrates, Plato, Aristoteles, kaipo išminties milė-
tojai, dar ira vadinami *filozofais*.

Stinga vietos išskaititi visus Grekijos virus, pragar-
sėjusius savo mokslu ir raštais. Bet negalima dar šių
nepriminti: *Pitagoro*, išradusio aritmetikos mokslą ir
padauginimo budą; *Sofokleso* — rašėjo tragedijų, arba
veikau su ludnu turiniu; *Aristofono* — komedijų ra-
šėjo; *Demostenio* — šauniausio senovės oratoriaus.
Daugumas iš jų giveno Periklo laikuose.

Rimo viešpatistė.

Rimo viešpatistės šalis. Žopšiu rimiečių vieš-
patistės buvo *Apeninų* pussalis. Šiauriuose jo guli augšti
kalnai Alpai, o išilgai tęsiasi Apeninų kalnai.

Šiaurinė to pussalo dalis su upė *Po* buvo apgi-
venta gaļų ir užtai buvo vadinama rimiečių atskirimui
nuo *Užalpinės Gallijos*, šiandieninės Prancuzijos *Prieš-
alpine Gallija*.

Vidurinė ir pietinė pussalo dalis buvo užimta *lotinų*,
etruskų, *samnity* ir kitų tautų, daugiausiai grekų gimī-
naičių. Žinoma, tie žmonės stabmeldžiais buvo ir jų
dievaičiai buvo gangreit tie-patįs, ką ir grekų, tik su
kitais vardais: *Jupiter* — tai grekų Dzeus, *Neptunus* —
Poseidon; *Juno* — Gera; *Venus* — Afrodis ir tt.

Jau seniausiuose laikuose kožna tautelė turėjo dau-
gibę miestų, kurie, kaip ir Grekijoje, visai laisvi buvo ir
vienas su kitu laisvai sueidavo į draugistes. Svarbiau-
sioji draugistė — tai buvo 30 lotinų miestų, terp kurių
pirmutinę vietą užėmė *Rimas*, kuriam buvo lemta pa-
skiaus tapti valditoju gangreit viso senojo svieto.

Sakoma, juog Rimas įsteigtas tapęs 754 m. prieš
Krist. užgim.; va kaip patįs rimiečiai pasakoja apie pra-
džią šito miesto.

Visos Apeninų pussalo upės pavasarij labai išsilieja,
bet nė viena iš tų upių teip dažnai iš savo kriausiu
neišeina, kaip upė *Tiberis*. Sikį ta upė dar labiaus,
negu paprastai, išsiliejo; jos geļtonai-rausvos vilnįs toli
apipilė tuos laukus, kame paskiaus tapo pastatitas *Rimas*.
Terp visokių daiktų, kuriuos vilnįs nešė, buvo mažutis
menkas lopselis, kame miegojo du ką-tik gimusiu kudikėlu.

Tiedu kudikėlu, jau nuo pačio gimimo teip didžiam
paojui budami, — tai buvo du dvinu broļu: *Romulus* ir
Remus. Jų motina *Reja Silvija*, negalėdama prieštarauti
didelam užsimetimui savo dėdės, paleido juos Tiberin,

pavedama dievaičių globai. Tai kudikėlams neišėjo ant blogo.

Łopšelis, vilnių nešamas, užsikabinęs už šaknų po figų medžiu sustojo ir, vandeniui slugstant, ant sausumos atsirado. Dvinai nubudo ir, alkani budami, pradėjo verkti. Vilkė, jieskanti ten peno, išgirdo riksmą ir pribėgo prie jų. Kartais givulai esti miešaširdingesniais, negu žmonės. Vilkė pasigailėjo kudikėlų, tiesiančių prie jos rankites.

Pav. 17. Kapitolo vilkė.

ji priartino prie jų lūpų savo pilnus pieno spenius ir davė jiems pažįsti. Pasisotinus jiems, jie vėl užmigo viens antrą apsikabinę, o vilkė grįžo prie savo paprasto darbo.

Ant ritojaus anksti ji vėl atėjo ir tokiu budu tuodu brolu penėjo, iki sikį vienas piemuo, sekdamas vilkė, neatidengė teisibės. Kudikėlai tapo paimti piemens, kuris juos ir išaugino. Paskiaus Romulus ir Remus tapo to krašto karalais ir ant kairiojo upės *Tiberio* krašto įsteigė miestą *Rimą*; bet juodu neužmiršo penėjusios juos vilkės. Jos paveikslu buvo papuoštos žiničios ir viešos vietos, ir dar ir šiandien galima matiti Rime iš žalvario atlietą vilkė, žindančią du kudikiu. Ta vilkė, senovės išdarbio, ira žinoma kaipo *Kapitolo vilkė*.

Žinoma, išpradžios Rimas buvo mažas ir vos iš keletos grintelų susidėjo. Praplatinimui miesto Romulus ir Remus akvačiai priimdavo pas save pabėgusius arba pavaritus žmonės iš kitų lotinų arba etruskų miestų. Jų pasekėjai tą-pat darė ir ne vien geruoju, bet ir prispirdami kitus lotinų miestus savęs klausiti.

Tokiu budu ilgainiui prasiplatino Rimas ir tapo pastatitas miestas ant *septinių kalnų*. Ant vieno iš tokių kalnų, ant *Kapitolinio*, buvo pastatita puiki Jupiterio žiničia, į kurią eidavo rimiečių karvedžiai aukauti dievaičiams už apturėtas priešų pergales. Netoli nuo *Kapitolinio* kalno buvo *Tarpejinė* uoła, nuo kurios buvo nustumiami ant mirties nutarti nusidėjėlai. Terp kalnų ir kairiojo *Tiberio* kranto buvo ligi vieta, *Forum* vadinama, išpradžios turgavietė, o paskui vieta, paskirta perkratinėjimui įstatimų ir teisdarystei.

Rimo giventojai iš pradžios skirėsi į dvi luomi. Įpėdiniai pirmutinių rimiečių — tai buvo augštesnėji luoma ir buvo vadinami *patricijais*. Jie nenorėjo maišitis su naujais atėjunais, kurių skaitlus vis augo ir kurie tapo jų pavadinti *plebejais*. Patricijai vien į savo rankas suimdavo žemę, karėmis įgita; jie vieni užimdavo urėdus, rinkdavosi į *senatą*, arba senesniųjų rodą, dar Romulus įsteigtą, kame buvo perkratinėjami svarbesniejie viešpatistės klausimai ir tt.

Plebejams tai didei netiko ir jie pradėjo niurzgėti. Tada karalus *Servijus Tulijus* panorėjo pagerinti jų padėjimą. Jis padalino pagaļ jų turtus visus patricijus ir plebejus į penkis skirius ir įtaisė ant *Marso* lauko tautiškus susirinkimus; tas laukas buvo netoli *Kapitolinio* kalno, paskirtas karės dievaičiui *Marsui*. Ant tų susirinkimų galėdavo vieni ir kiti rinktis. Visi turėdavo ateiti ant jų šarvuoti. Pirmutinis skirius turėjo daugiaus bašų, užtai prie jo prigulintiejie mokėjo daugiaus rinklavų ir turėjo eiti ant karės sunkiaus apsišarvavę, negu kiti. Dar buvo ir šeštas skirius — *proletarijai*,

patį neturtingieji: jie nėjo ant karės ir neturėjo balso tautiškuose susirinkimuose.

Toks Servijaus Tulijaus pasielgimas didei nepatiko patricijams. Jie padarė suokalbi ir Servijus Tulijus tapo užmuštas savo žento *Tarkvinijaus*.

Pav. 18. Rimiečių kareivis.

Karališkas sostas pateko tam pačiam Tarkvinijui, paskui pramintam *Puikiuojui*, bet jis ant jo neišgali užsiturėjo. Vienas iš jo pasileidusių sūnų nusidėjo mandagiam senovės rimiečių būdui, apgėdindamas *Lukreciją*, patricijo Kolatino pačią. Ta, pašaukusi savo virą ir giminaičius apsakė viską ir parsivėrė duriklu. Patricijus Brutus, sugriebęs kruviną duriklį, sušaukė žmonės ir pakėlė maištą. Tarkvinijus drauge su savo šeima tapo išvaritas iš miesto 510 m. prieš Kristaus užgimimą.

Įkurimas respublikos. Tam atsitikus, Rimas buvo apšauktas patricijų respublika. Vietoj karalaus jie kasmet išrinkdavo iš savo luomos po du *konsulius*, kurie budavo kariumenės karvedžiai ir nusidėjusiųjų teisdariais. Tiesa išdavimo įstatimų prigulėjo senatui ir tautiškam susirinkimui. Kiti viešpatistės urėdai teip pat pateko patricijams. Tokiu būdu Rime buvo įkurta aristokratiška respublika.

Bet Tarkvinijus nesilovė. Norėdamas atgauti sostą, jis užkvietė ant Rimo etruskų karalų, Porseną. Čion g ima pridurti vieną iš daugelio paveikslų rimiečių narsybės ir pakantrumo. Tušas jaunikaitis, vardu *Mucijus Scevola*, nuėjo į etruskų abazą, apjuosusį Rimą, ir užmušė vietoj Porsenos vieną iš jo pašoninių karvedžių.

Karalus prigrasė, Mucijų givainiu sudegisias, jeigu ans neprisipažis, kas jį pastumėjo ant žmogžudistės. Tada Mucijus parodimui, kaip mažai jis atboja ant smerties, idėjęs dešinę ranką į ugnį, besikurinančią ant aukuro, pasakė, juog jis patį karalų norėjęs nužuditi ir juog Rime esą dar 300 jaunikaičių, pažadėjusių pasiaukauti tam pačiam tikslui. Išgirdęs tai Porsena, teip nusingando, juog tuojaus padarė su rimiečiais sandarą ir atsitraukė nuo Rimo.

Tarkvinijus dar sikį bandė atgauti sostą. Jis prikalbėjo užpulti ant Rimo lotinų miestų rišį, užvidžiantį išsikėlimui Rimo, bet teip pat nieko nepešė, kadangi rimiečiai išsirinko sau toj pavojingoj valandoj karvedį su neapribuota valdžia, kuris ir įveikė paminėtąjį miestų rišį. Toks karvedis vadinas buvo *diktatoriu* ir išrenkamas tiktai ant pusės metų. Terp diktatorių labiausiai atsiženklinęs buvo *Cincinatus*.

Jis buvo neturtingu patriciju ir pats savo laukus ardavosi. Senato pasiuntiniai atrado jį prie arklo. Tada jis paliepė savo žmonai atnešti iš gritelės togą arba ploščių ir, juo apsigaubęs, klausė stovėdamas senato pasiuntinių. Suėmęs į savo rankas visą viešpatistės valdžią, jis stropiausiai elgėsi ir, išgelbėjęs tėvinę nuo didžiausio pavojaus, grįžo atgal prie arklo.

Pav. 19. Rimetis, togą apsivilkęs.

Kova patricijų ir plebejų. Dažnos karės visus vargino, bet labiausiai plebejus: tie turėjo rinklavą mo-

kėti, į karę iš savo ištekliaus eiti, o jų laukai dažnai neapdirbti likdavos. Dėlto ne divai, juog daugumas plebejų įbrido pas patricijus į dažnai vargiai beišmokamą

Pav. 20. Rimo moteriškė arba matrona.

skoją. Patricijai, atsiremami ant įstatimų, spaudė skolininkus, versdavo juos į vergus, arba baisiai kankindavo. Tada plebejai, nebegalėdami tolaus išturėti, visi, susitarę kartu su savo šeimomis, apleido Rimą ir nuėję ant netolimo kalno, Šventu vadinamo, ketino patį pasistatiti ten sau naują miestą. Patricijai persigando ir pradėjo teirautis su plebejais. Pas juos nusiuntė senatorius: *Menenijų* ir *Agrippą*, kurie pasakė jiems pasaką, kaip sikį visi kuno sąnariai pakėlė maištą prieš pilvą ir atsisakė jam dirbti; pasekmės to buvusios tokios, juog pasilpęs visas kunas. Plebejai davėsi prisikalbėti ir sugrižo atgal į Rimą, bet užtai tapo palengvintos jų skolos ir jie įgijo tiesą rinkti iš savo tarpo kasmet po *du tribunu* (493 m. prieš Krist. užg.). Tie tribunai galėdavo ateitį į senatą ir vienu žodžiu *veto* (neleidžiu) suturėti kožną senato nusprendimą; jų ipata buvo skaitoma už neprisilitėtiną; jų namų duris nie-

kados neužsidaridavo, idant plebejai visuomet galėtų jieskotis pas juos sau pagalbos prieš savo prispaudėjus.

Tolaus, kadangi teisdaristė buvo patricijų rankose, o rašitų įstatimų nebuvo, tai patricijai dažnai apversdavo teisdaristę ant savo naudos. Tai plebejams didei netiko, ir, pagalaus, 450 m. prieš Krist. užgim. tapo išrinkta dešimt virų — taip vadinamų *decimvirų*, kuriems buvo pavestas išdavimas rašitų įstatimų. Tie decimvirai ir surašė įstatimus, kurie tapo išrėsti ant 12 vario lentų.

390 metucse prieš Krist. užgim. Rimas vos-vos nepateko į gašų rankas, ir tikrai būtų patekęs, jei žąsis nebutų jo išgelbėjusios! Išteisibės, Rimas dar nebuvo labai galingas, kada ant jo užpuolė perbėgusios visą Italiją gašų kuopos. Rimo kareiviai, mažai dar įpratę kariauti, buvo nuveikti ir priešai įėjo į Rimą. Saujelė drąsių apginėjų Kapitolijos užsitarė tvirtinėj. Jie jau keletą sąvaičių ginėsi, kentėjo sunkų badą, bet paragauti žąsų, paaukautų dievaitei Junonai, nė misliti nemisljo. Užtai tos žąsis ir atsidėkavojo jiems. Vieną nakt, kada lietus lijo kaip iš viedro ir kada tvirtinėj visi miegojo, gaškai iš to norėjo pasinaudoti; tišoms prisiartino jie iš visų pusių prie tvirtinės sienų ir pradėjo ant jų lipti. Norint jie norėjo atlikti savo darbą be mažiausio trenksmo ir barškėjimo, bet vis-tik šen ir ten subarškėjo ginklai. Žąsis išgirdo tą barškėjimą ir pakėlė baisiausią riksmą, kurs prikėlė miegančius kareivius. Jie puola prie sienų tvirtinės, mato gašus, beveik jau ant sienų tvirtinės užlipusius, kerta ir verčia juos žemin, ir teip daug jų išmuša, kad tie, baisiai išsigandę, pabėga ir palieka luosą Rimą.

Garbė apginėjams Rimo, bet ir žąsimis, pagal teisbę, prigulėjo padėka. Todėl kaip tos žąsis, teip ir jų vaikų vaikai, iki Rimo viešpatistė givavo, sočiai viešpatistės išdėjimu buvo lesinamos!

Po atrėmimo gašų užėjo klausimas apie *draugijiskus laukus*. Teip buvo vadinamos žemės atimtos nuo kaiminų ir esančios turtu visos rimiečių tautos. Paprastai tomis žemėmis tenaudojosi vieni patricijai. Plebejams tai netiko. Prasidėjo barnis. Antgašo, du tribunu, *Licinijus* ir *Sekscijus*, led-ne-led ant savo pastatė, juog iš draugijiskų laukų nieks negali imtis sau didesnio per paskirtą žemės plotą ir juog ta žemė turi buti terp visų dalinama. Negana to: tiedu tribunu dar išreikalavo, idant vienas konsulas teip-pat iš plebejų būtų renkamas. Tokiu budu plebejai visiškai tas-pačias tiesas įgijo, kurios pirmiaus tik patricijams teprigulėjo, ir tokiu budu vieš-

patistėj įtaisė vieną luomą „*Rimo tėvinainių*“. Tas atsitiko 366 m. prieš Krist. užgim.

Klotis. Po to garbingo sutikimo, kurio atsiminimui rimiečiai net žiničią pastatė, prasideda didžiausia klotis. Per 16 metų jie visiškai parito po savim lotinų miestų rišį. Samnitėnai-kalniečiai ginėsi kiek galėjo, bet per 60 metų visiškai tapo rimiečių paveikti. Paskui rimiečiai atsigrežė į pietinį Italijos kraštą. Jie čion rado didžią daugybę grekų miestų, iš kurių vieni pasidavė be prieštaravimo, kiti pasipriešijo. Terp šių buvo *Tarento* miestas, kuris už pinigus pasišaukė sau į pagelbą Epiro karalų, *Pirra* (279 m. pr. Kr. užg.).

Pirrus, eidamas į Italiją, turėjo savo kariumenėj daug šlapių. Rimiečiai niekad os nebuvo matę tų givulų, persigando ir buvo įveikti. Bet Pirrus, budamas bukle kareiviu, iškarto suprato, juog su rimiečiais sunku bus prieiti prie gašo ir todėl nusiuntė į Rimą savo ministerį *Cinejū*, idant jis padaritų su rimiečiais sandarą ant gerų sau išligų.

Cinejus, žmogus didei guvus, atsivežė su savim į Rimą daug brangiausių ir gražiausių papuošalų ir norėjo išdovanoti juos rimiečių moteriškėms, idant padaritų jas priežankiomis savo reikalui, bet nei viena nepriėmė dovanų, nes tai buvo dovanos nuo tėvinės priešos. Paskui, įleistas į senatą, jis su gražiausiu iškalbėjimu išdėstė siulijimus Pirro Rimo respublikai. Senatoriai klausė jo su didžiausia atida; kai-kurie net, tarsi, norėjo jam pri-tarti, bet štai ties durimis pasidarė subruzdimas. Tai buvo senas aklas senatorius, *Apijus Klaudijus*, kurs įėjo, paturiamas su didžiausia paguodone savo sunų. Apijus liepė nuvesti save ant savo vietos ir ten terp didžiausio tilėjimo prakalbėjo:

„Rimiečiai, sakė jis, regėjimo nebtekęs, aš norėčiau ir kurčiu tapti, kad negirdėčiau jūsų sandoros su Pirru! Ar-gi tai čia ana puiki ir iškilminga kalba, kuria pirmiaus kalbėdavote? Ar-gi jau teip milite jūs savo tėvinę ir

ginate aną? Jūs galite nutarti, kaip norite; bet sulig manęs, tai va mano nuomonė: Teišeina išpradžios Pirrus iš Italijos, o paskui galės, jeigu panorės, su mumis san-

Pav. 21. Apeninų pussalis arba Italija.

dorauti. Bet iki jis stovės ginkluotas ant mūsų žemės, prašau su juo kariauti iš visų spėkų!“

Tie energiški žodžiai buvo priimti senato su entuziazmu. Cinejui buvo duotas atsakymas pagal Apijaus Klaudijaus nuomonę ir, netrukus, Pirrus tapo pergalėtas ir išvaritas iš Italijos. Rimiečiai paskiaus niekadės ne-užmiršdavo pamokimo Apijaus Klaudijaus ir niekadės nebesandoravo su ginkluotu priešu, esančiu ant jų žemės. *Apginimas tėvinės žemės yra šventa prideristė ir tik žmonės, užmiršę apie tą šventą prideristę, tampa vergais.*

Pamušę pietinę Italiją, rimiečiai užsimanė įgiti ir turtingą *Sicilijos* salą su jos *Sirakuzų* miestu. Bet čia rimiečiai susitiko su galinga Kartagino respublika, kuri teip-pat tikojo tos saļos. Kartagiečiai, givendami šiaurinėj Afrikoj pagal mares, buvo užsiėmę prekiba, turėjo suėmę daug žemių ir galingi buvo. Terp jų ir rimiečių kilo baisiausia karė, kuri tęsėsi su pertraukomis net 118 metų, bet vis-tik, antgaļo, buvo rimiečių viršus. Daugiausiai ta karė buvo ant marių, todėl rimiečiai turėjo susitaisiti su didžiausiu išdėjimu daugiau šimto karės laivų. Pirmučiausiai tapo atimta Sicilija drauge su *Sirakuzų* miestu; šits miestas tapo išteriotas 201 m. prieš Krist. užgim. ir jame tarp nugaļuotų žmonių buvo garsus matematikas *Archimedes*.

Sicilija tapo praminta pirmutine Rimo provincija. Tuo vardu rimiečiai vadindavo įgitas žemes, kurios buvo ne Apeninų pussalij. Provincijos visiškai priklausė Rimui ir buvo rėdomos kasmet prisiunčiamo iš Rimo *prokonsulo*. Pamuštosios-gi giminės ant pačio Apeninų pussalo dažniausiai buvo vadinamos Rimo *draugininkais* ir buvo rėdomos urėdininko, iš tarpo jų pačių išrinkto.

146 metuose pr. Kr. užg. ir pačio Kartagino nebe-teko. Ji pasidavė po narsingiausių mušių. Neskaitant grobio, vienu nelaisvių, paskiaus į vergiją apverstų, buvo 50 000 žmonių. Kartago su jos žemėmis tapo pridėta prie Rimo kaipo provincija, *Afrika* vardu.

Kartagino respublikos galibei susikuļus, jau nebe-buvo nei vienos viešpatistės, kuri būtų galėjusi susiremti su Rimu, ir rimiečiai užsimanė paristi po savim visą svieta, kas jiems, laikui bėgant, gangreit visiškai pasisekė.

Makedonija ir pati Grekija tuose-pat metuose, kaip Kartago, pasidavė Rimui po vardu provincijos *Achaja*.

Pav. 22. Rimiečių kareiviai prieš žiničią Kapitolinio Jupiterio.

Kariumenė. Rimas buvo visiškai kareivišku miestu. Rimo kariumenė, prisidėjusi prie įveikimo tiek viešpatisčių, turėjo būti ir tikrai buvo statoma kitiems už paveikslą. Augščiausioji jos ipatibė — tai buvo aštriausia *disciplina*, arba paklusnumas viresniems. Kariumenė buvo padalinta į *legijonus*. Legijonai susidėdavo iš sunkiai šarvuotų pėstininkų, raitelių ir lengviaus šarvuotų svilksniečių. Legijone buvo 5000 kareivių. Legijonai dalindavos į

dešimtį *kohortų* ir vietoj vėlavos turėdavo sidabro erelių, nešiojamą ant ilgo koto. Sunkusis rimiečių kareivio apsišarvavimas susidėdavo: iš vario arba geležies šalmu, tokio-pat kardo, iš šikšna aptrauktos ir geležia apkaustitos medžio skidos, iš dviašmenės kašavijos ir iš dviejų mažų mėtimui ragotinių arba iš vienos sunkios. Stundumą kuno ir spėką, reikalingą išturėjimui karės, įgidavo rimiečiai gimnastika. Jie bėgiodavo sunkiame apsišarvavime ant Marsinio lauko ir net mesdavosi šarvuoti į Tiberį ir jį perplaukdavo; tai daridavo ne vien jaunikaičiai, bet ir suaugę virai, senatoriai, konsulai. Kareiviai, pranokusieji kitus narsibe, budavo apdovanojami vainikais ir galėdavo juos dėvėti per šventes. Grįžtant į Rimą karvedžiui, priešus pergalėjusiam, buvo taisomas lėlavimas arba trijumas: jis įžengdavo į miestą vežime, kuriame budavo pakinkiti balti arklai; išpaskui sek-davo nelaisviai, tolaus eidavo jo legijonai; visas miestas išeidavo jo pasitiktų.

Povilui Emilijui pergalėjusiam Makedonijos karalų *Persejų*, buvo sutaisitas puikiausias trijumas.

Niekados Rimas nebuvo teip linksmas ir sujudęs. Žmonės susirinko iš visų kraštų Italijos; visus namus ir rumus puosė kvietkų vainikais, visose žiničiose kvėpałai degė ir buvo atviros žiničių durys. Tukstančiai žiurėtojų apsitaisę baltais rubais, vaikštinėjo gatvėmis, arba rinkosi ant tam tičia sutaisitų estradų. Trijumas tęsėsi tris dienas.

Pirmutinėj dienoj buvo ėjimas stovių, paveikslų ir nesuskaitomos daugybės visokių dailųjų amatų išdirbinių, atimtų nuo Grekijos papuošimui savo gimtinio miesto. Ant ritojaus gatvėmis nešė ginklus atimtus nuo makedoniečių. Ginklai tičiomis iššveisti, tvaskėjo ant saulės. Kruvomis buvo sukrauti į vežimus: šalmi, kašavijos, buožės, duriklės. Vežimams einant, tai neišpasakitai tarškėjo ir braškėjo. Tris tukstančiai tvirtų virų ėjo išužpakalo. Jie ėjo eilėj po keturis ir kožnas iš jų ne be vargo nešė didžiausią indą, pripiltą aukso pinigais.

Bet viskas buvo niekai, paliginant su tuo, ką žmonės pamatė trečioj dienoj. Ėjimas prasidėjo saulei tekant ir pasibaigė tik nakčiai užėjus. Išpradžios ėjo kareiviški trimičiai, kurie iš visų spėkų trimitavo kareivišką maršą; paskiaus pasirodė šimtas dvidešimt jaučių, kurių buvo paaukuoti ragai ir kunas apsuptas kvietkų girdendomis. Jauni kunigai, apsivilkę baltais rubais su raudonais pakraščiais, varė tuos jaučius dievaičiams aukai paskirtus;

Pav. 23. Povilo Emilijaus trijumas.

jie turėjo kirvius, per pečius uždėtus. Paskui sekė Makedonijos karalus, *Persejus*, su trimis savo vaikais: tie maži kudikiai tiesė savo nekałtas rankites prie žiurėtojų, o daugelis moterų, matidamos juos nelaimingus, verkšleno.

Trijumfui einant, žmonės rėkavo ir rankomis plojo. Bet nusistebėjimas didžiausias buvo, pasirodžius pačiam *Povilui - Emilijui*, makedoniečių pergalėtoji. Apsivilkęs raudonais rubais, su laurų, t. i. babkų šaka rankoje, jis stačias stovėjo vežime, kuriame buvo įkinkita ketvertas kuogražiausių baltų arklų. Visa jo kariumenė, apsvainikavusi laurų vainikais, šokdama ir juokdamos paskui jį ėjo: trijumfo diena — tai buvo laisvės diena

rimiečių kareiviams, ir jie tada galėjo rėsti teisibę ne tik visam svietui, bet ir savo karvedžiui.

Perėjus Rimo gatves, trijumfo ėjimas pagal įpratimą nuėjo į Kapitolų ir čia Povilas - Emilijus dėkavojo dievaičiams už pergalėjimą. Potam prasidėjo didi pietūs ir bankietavojantieji gėrė vienas už kito sveikatą . . .

Persimainimas budo. Ilgainiui persimainė senovės rimiečių budas. Pirmiaus jie giveno medžio arba šlinos butuose; patys konsulai neturėdavo sau už gėdą imtis už arklo; kisielus, truputis mėsos ir daržovių budavo paprastu jų valgimu. Dabar-gi, kaip jie pradėjo užimti vieną už kitos viešpatistę, kaip praėjo iš nesuskaitomų lobių, iš visur suimtų, jie pradėjo tišti. Vietoj butų ir teip jau namų pradėjo sau statitis puikiausius rumus, pripildidami juos visokiomis gražibėmis; vietoj prastų valgių, pradėjo ragauti puikiausius ir apsisiautė daugibe tarnų, per karę vergijon paimtų. Terp tarnų-vergų, kurie net ant turgaviečių buvo parduodami, labiausiai pageidanti buvo grekai-vergai, nes tai buvo šviesesni žmonės ir mokėjo daug amatų. Rimiečiai net pavesdavo grekams-vergams auginimą ir mokinimą savo vaikų. Negana to. Rimiečiai net pradėjo niekinti savo tėvų kalbą ir vietoj jos pamėgo grekų kalbą. Vietoj dirbti arba galvoti apie tėvinės reikalus, temėgo tik sėdėti *cirkuose*, tai ira apskritose vietose, aptvertose ir išpiltose smėla, aplink kurias ėjo eilėmis sėdėjimai žiurėtojams; viena eilė buvo augščiau kitos, ir išten galima buvo žiurėti, kaip jų palinksminimui žmonės, vadinami *gladijatoriais*, glėbiavosi tarp savęs, arba su laukiniais žvėrimis. Laikui bėgant vietoj medžio cirko, buvo pastatitas cirkas iš akmens, vadinamas *Kolizejumi*. Tai puikiausia rimiečių trioba, kurios griuvėsiai užsiliko iki šio laiko. Ji galėjo savep sutalpinti daugiau šimto tūkstančių žiurėtojų; buvo keturių gyvenimų ir iš viršaus turėjo žiurėtojus nuo saulės pridengti, didžiausią andeklinę uždangą.

Geresniejie rimiečiai matė, prie ko tas viskas veda. Jie stengėsi suturėti žemin slinkimą; net buvo įtaise *cenzorijų* urėdą, kuris turėdavo prižiurėti ne vien išdą viešpatistės, bet ir tautiečių pasielgimą. Bet viskas buvo veštu.

Norint ir buvo skaitomi visi tautiečiai ligiais, bet ta ligibė buvo tik ant žodžių. Dabar Rime tebuvo turtingi žmonės, arba *optimatai* ir beturčiai, arba *proletarijai*. Optimatai užimdavo visus urėdus; jie buvo teip pasileidę, juog nesigėdidavo ir kišius imti — tokiu budu augo jų lōbis; proletarijų skaitlus teip-pat augo, nes jie neidavo ant karės.

Priėjo, antgalo, prie to, juog reikalaujant tautiškiems tribunams, broiams: *Tiberijui* ir *Kajui Grachams*, dikai buvo dalinama proletarijams duona. Grachai norėjo gerai padariti ir respublikai ir žmonėms, bet dalijimas dikai duonos paikino svietą, didino dikaduonių skaitlų, o per tai taisė respublikai pavojū, nės tokių dikadonių kožnas už pinigus galėjo pasigauti savo tikslui.

Tokioj valandoj atsirado Rime *Katilina*, kuris užsigėidęs buvo sugriauti respubliką ir paimti visą valdžią į savo rankas. Jis padarė tam tikrą suokalbį ir gal-but ir butų laimėjęs, jei ne garsiausiasis Rimo oratorius, *Cicero*.

Tai buvo ne augštos kilmės žmogus, bet didei doras ir pasiekęs savo spindancia iškalba augščiausias viešpatistėj vietas. Atsitikus Katilinos suokalbiui, jis buvo konsulu. Senatas gavo žinią, juog jau renkasi maištininkų kuopos daugelij Italijos vietų ir juog ir pačiam Rime taisosi maištas. Cicero buvo atsargiu ir išstatė po miestą stiprią kareivių sargibą. Bet Katilina nesijudino iš miesto ir dabar, kaip ir pirmiaus, sėdėjo senate. Antgalo, Cicero atsikreipė prie jo žaibuojančias žodžiais: „Ar ilgai dar, Katilina, tu naudosiesi iš mūsų pakantrumo? . . . Kaip! nė sargiba, kuri budi naktimis ant

Pav. 24. Cicero.

Palatininio kalno, nė kareiviai, sušauktieji į miestą, nė nusiminimas žmonių, nei šis gerųjų tėvinainių susirinkimas, nei ši šventa vieta, kame susirenka senatas, nei rusti pažvilgiai, kuriuos čion visi ant tavęs mėtinėja, nieks tavęs negali suturėti! O laikai! o budas! . . .“ Katilina grasindamas apleido senatą, ir toj-pačioj naktij nukelavo apimti pas maištininkus viršininkistę. Netrukus jis gavo galą mušije su konsulų legijonais. Cicero pragarsėjo išgelbėtoju respublikos ir apturėjo vardą *Tėvinės tėvo* (92 m. pr. Kr. Užg.).

Julijus Cezar. Bet kas Katilinai nepasisekė, tai kiti laimėjo. Nuolatai karėms einant, kariumenė nebuvo paleidžiama namon, bet visuomet likdavosi prie savo karvedžių, kurie tokiu budu ir pajuto galibę savo rankose turį. Sikį tokie tris karvedžiai: *Krassus*, *Pompejus* ir *Julijus Cezar*, vadinami *triumvirais*, susitarė suimti viešpatistę į savo rankas. Terp jų užvis buklesniu pasirodė Julijus Cezar.

Mažai ira istorijoj vardų teip garsių, kaip vardas Julijaus Cezario. Jis gimė Rime maž-daug šimtas metų prieš Krist. užgim.; jis buvo augštos kilmės. Neveizint į savo išbliškusi veidą, jis iš pat jaunumenės atsiženklino neišpasakitu drąsumu. Dar visiškai jaunučiu budamas, jis važinėjo po pakraščius Mažosios Azijos ir pakluvo į rankas piratų arba marių razbaininkų, kurie pareikalaavo nuo jo išsipirkimui didžios kruvos pinigų. Kitas jo vietoj butų persigandęs; jis-gi visiškai neatbojo ant jų.

Pav. 25.
Julijus Cezar.

— Biedni žmonės: tarė jis jiems — gerai matau, kad jūs nežinote su kuo turite reikalą. Išpirkimas, jusų nutartas, nevertas manęs: aš apsiimu jums dvejopai išmokėti.

Ant tų žodžių piratai, kuriems ne kasdien teip duosningos imtinės papuldavo, pradėjo linksmi šukauti.

— Ak, nesidžiaukite teip umai — atrėmė Cezaris: išmokėjęs pinigus, aš jus visus iki paskutinio liepsiu iškarstiti.

Tie pradėjo juoktis, mislidami kad jis juokuoja, bet Cezar netaisė juokus ir, išsiliuosavęs, jis išturėjo savo žodį. Visi piratai buvo pakarti.

Cezar gana vėlai pradėjo užsiimti viešpatistės reikalais. Budamas Rime, jis linksmi giveno. Nesigailėdavo pinigų užpirkinėti proletarijams cirke žaislus. Jis visiems patiko gražiu apsiėjimu. Kuošviesiausias buvo viras, bet geidulis garbės ir išsikėlimo augstin jį nepaleistinai gniaužė. Sikį, pamatęs Aleksandro Makedoniečio stovilą, jis apsipilė ašaromis: „Mano metų budamas, — dejavo jis — tas žmogus jau visą svieta buvo užkariavęs, aš-gi da nieko neesmu padaręs.“ Toks tai viras susidraugavo su Krassu ir Pompeju.

Jie teip pakreipė reikalus, kad Sirija teko Krassui, kame šis netrukus pražuvo; Ispanija išpuolė Pompejui, bet jis liko Rime ir ištoło valdė tą kraštą; Gallija-gi visa, kaip Priešalpinė teip ir Užalpinė buvo paskirta Cezariui, kur jis ir nukako.

Cezar daugiausiai darbavosi Užalpinėj Gallijoj, šendieninėj Prancuzijoj. Per aštuonerius metus jis čia nuolat kariavo. Jis užkariavo Rimui šendieninę Prancuziją, atmetė į ritus nuo Rimo germanus ir buvo net šendieninėj Anglijoj, užsėdamas visur pirmus grudelus rimiškos civilizacijos. Visos tos karės ir žigiai kuogražiausiai ira aprašiti keleriose jo knigose, kurios ikišiol užsilaikė.

Cezar įgijo didžiausią garbę. Tas, kuris rodėsi Rime apie nieką kitą nemislijas, kaip tik apie gražų savo galvos prišukavimą, dabar pasirodė buklausiu karvedžiu ir raštininku. Pompejus, pavidėdamas jam tos garbės ir krupaudamas jo, prikaltėjo senatą išduoti Cezariui paliepimą, paleidus legijonus, grįšti atgal į Rimą.

Pavojinga užėjo vałanda. Cezariui sunku buvo persiskirti su kariumene, kuri ant mostelėjimo gatava buvo į ugnį šokti; jis jau nebeatsiminė, juog kožnas tėvinainis, kaip augštai jis nestovėtų, turi buti paklusniu savo tėvinės įstatimams, ir jis nepaklausė senato paliepimo, užtai ir buvo apšauktas tėvinės priešu.

Tada Cezar, neišgaidai mislidamas, pasikėlė su savo legijonais ant Rimo, pergalejo priešus ir įėjo į Rimą. Čia nieks nebedrįso prieštarauti ir jis tapo išrinktas diktatoriumi ant viso givenimo. Jis buvo geros širdies viras ir išmintingai rėdė. Terp jo veikalų galima tai priminti, juog jis iškėlė iš Rimo 80 000 proletarijų, duodamas jiems ivairiuose viešpatistės kraštuose žemę ir liepdamas jiems iš jos giventi. Žmonės jį didei milėjo, bet aristokratai, užvidėdami jam jo galibės ir gailėdamiesi pragaišimo respublikos, neapkentė jo. Išsireiškus - gi, juog Cezar nepasikakina diktatoriaus valdžia, bet nori apšaukdinti save vienvaldžiu viešpačiu, aristokratai padarė suokalbį ir nugalavo jį durklais senate 44 m. prieš Krist. užgim.

Respublika dar išbuvo 14 metų, iki Cezario brolavakis, *Oktavijus*, pergalejęs Egiptą, nesuėmė į savo rankas visos valdžios.

Rimo imperatoriai. Oktavijus, pavadintas rimiečių *Augustu*, vienas valdė ir save pavadino ne karalumi, bet *imperatoriumi* — tai ira karvedžiu. Tas imperatoriaus vardas perėjo ir ant jo ipėdinių, kurie dar buvo vadinami nuo Julijaus Cezario vardo *cezariais* arba *cesoriais*.

Augustus gudriai ir rupestingai rėdė Rimo viešpatistę, kuri traukėsi nuo Atlantinių jurių iki Jefrato ir nuo Dunajaus upės iki Sacharos tirų ir Nižo vandpuolų, ir turėjo apie 200 000 000 giventojų. Prie jo prasideda ilga kova terp rimiečių ir narsių germaniškų giminių.

Augustui viešpataujant, giveno garsiausi Rimo poetai: *Virgilijus*, *Ovidijus*, *Horacijus* ir garsusis istorikas *Titus Livijus*, kuris paliko parašęs didelę Rimo istoriją.

Trisdešimtuose metuose Augusto viešpatavimo mažam miestelije tolimos Rimo provincijos, Judejos, užgimė musų *Išganitojas Viešpats Jezus Kristus*. Jo pamokslai, kančia ir smertis atsitiko viešpatavime sekančio imperatoriaus *Tiberijaus*.

Augustus pasimirė 14 metuose po Krist. užg. Jo ipėdinis *Tiberijus* (14—37 m.) dar buvo geru ir darbščiu rėditoju, bet paskui eina viens už kitą nedoresni impera-

Pav. 26. Trijumfo arka imperatoriaus Tito, Vespazijano suno.

toriai. Nedoriausiu buvo *Nero*. Tas pasileidėlis, idant nieks jam nekludytų nedoriausią givenimo budą, užmušė visus savo giminiečius, savo motiną, savo moki-

toją, garsų senovės filozofą *Seneką*, ir pirmutinis užsakė visotiną krikščionių persekiojimą. Krikščioniai budavo prikalami prie križių; juos įsiudavo į žvėrių kailus ir paskui piudidavo šunimis; smala apipiktus, pakabindavo ant medžių Nerono sodnuose ir paskui uždegdavo kaipo žiburius. Tame laike tapo nužuditi šv. apaštalai Petras ir Povilas. Antgalo, visi žmonės ir legijonai Nerono, nebegalėdami ilgiaus išturėti, pakėlė maištą ir pats Nero pervėrė save kalavija 68 m. po Krist. užgim.

Imperatorių laike rimiečių budas jau buvo visiškai ištižęs. Gangreit nebebuvo dorų žmonių. Terp jų paleistuviečių reikia priminti apsirijimas. Turtingi žmonės, apsisiautę *parazitais*, tai ira žmonėmis mėgstančiais giventi svetimu išdėjimu, mėgo sėdėti už staų, valgimais apstatitų; idant daugiau suvalgitų, gerdavo vėmimui vaistus.

Neronui pasimirus, pasibaigė Augusto familija. Buvo užkektas ant sosto *Flavijus Vespazianus*. Vespazianui viešpataujant, visiškai suarditas tapo jo sunaus *Tito* Jeruzolimas 70 m. po Krist. užgim. Židų pražuvo 1 100 000 žmonių. Likusieji iš jų išsisklaidė po svieta.

Nuo Vespazijano vėl prasidėjo eilė gerų imperatorių, kuri traukėsi suviršum šimtą metų ir pasibaigė, mirus 180 m. *filozofui Markui Aurelijui*.

Markus Aurelijus iš visų Rimo imperatorių buvo geriausias. Tai buvo teišus ir geras žmogus. Svietas dar niekados nebuvo matęs teip išmintingo ir doro viešpaties. Norint jis stovėjo augščiau įstatimų, bet jis jiems pasiduodavo kaip menkiausias žmogitis. Jis nuolatatai su paguodone lankė pirmutinį viešpatistėj susirinkimą — *senatą*, ir pasielgdavo pagal senato paliepimą.

— Aš neužmiršta, — sakidavo jis senatoriams — juog viešpatistėj nieks man nepriguli, net ir tie namai, kuriuose aš givenu.

Teip kalbėjo viešpats, kuriam priklausė apie du šimtu milijonų žmonių!

Tas didis viras prigulėjo prie *stoikų*, tai ira prie tokių filozofų, kurie kvietė kitus prie kieta givenoimo ir patis teip giveno, ir tuo skirdavosi nuo teip vadinamų *epikurejų* — filozofų, išrodančių, juog iki ant svieta giveni, tai reikia linksmai giventi.

Markui Aurelijui karėj nuo pavietrės ligos Vindabonoj, šendie- ninėj Vienoj pasimirus, užėjo laikas *karėivių-pretoriečių* viešpatavimo, tai ira gvardijos, dar Augusto užvestos savo apsaugojimui. Pretoriečiai — prasti ir tamsūs karėiviai — sostą perduodavo tam, kas daugiau duodavo. Retas imperatorius tada savo mirčia mirdavo, bet daugumas ir iš tų pačių pretoriečių budavo nužudomi.

Teip traukėsi reikalai 105 metus, iki 258 metuose netapo apšauktas imperatoriumi *Deoklecianus*. Norint jis buvo žmogumi žemiausios kilties, bet permanė, kad sunku valditi ir vienkart ginti nuo priešų vienam teip didžią viešpatistę. Todėl jis padalino Rimo viešpatistę į dvi dalį: į ritinę ir vakarinę. Vakarinę atidavė savo draugui Maksimilijanui ir į pagelbininkus jam Ispanijos, Gallijos ir Britanijos rėdimui davė *Kostancijų Chłorą*, o sau pasiliko ritinę dalį ir pasiėmė už pagelbininką Bałkanų pussalo valdimui *Galeriją*. Kiti tris, paimti jo, sąrėditojai turėdavo jo klausiti. Nekęsdamas Rimo dėl jo sauvalės, jis perkėlė sostą į Nikomedijos miestą Mažojoj Azijoje ir čia apsiautė save kuopuikiausiu dvaru. Tai buvo doras imperatorius, bet, kaip ir daug kitų gudrių rėditojų, susitepė aštriausiu persekiojimu krikščionių; tiktai ten, kame rėdė Konstancijus Chłorus, gangreit nebuvo persekiojimų. Dvidešimt metų viešpa-

Pav. 27. Markus Aurelijus.

tavęs, Deoklecianus atsisakė nuo sosto ir apsigiveno savo dvaruose.

Deoklecianui nuo sosto atsisakius, viešpatistėj kilo nesutikimai, ir net šeši rėditojai buvo. Tie nesutikimai traukėsi iki laikų, ko laik neatėjo Konstancijaus Chłoro sunus, *Konstantinus Didisis*.

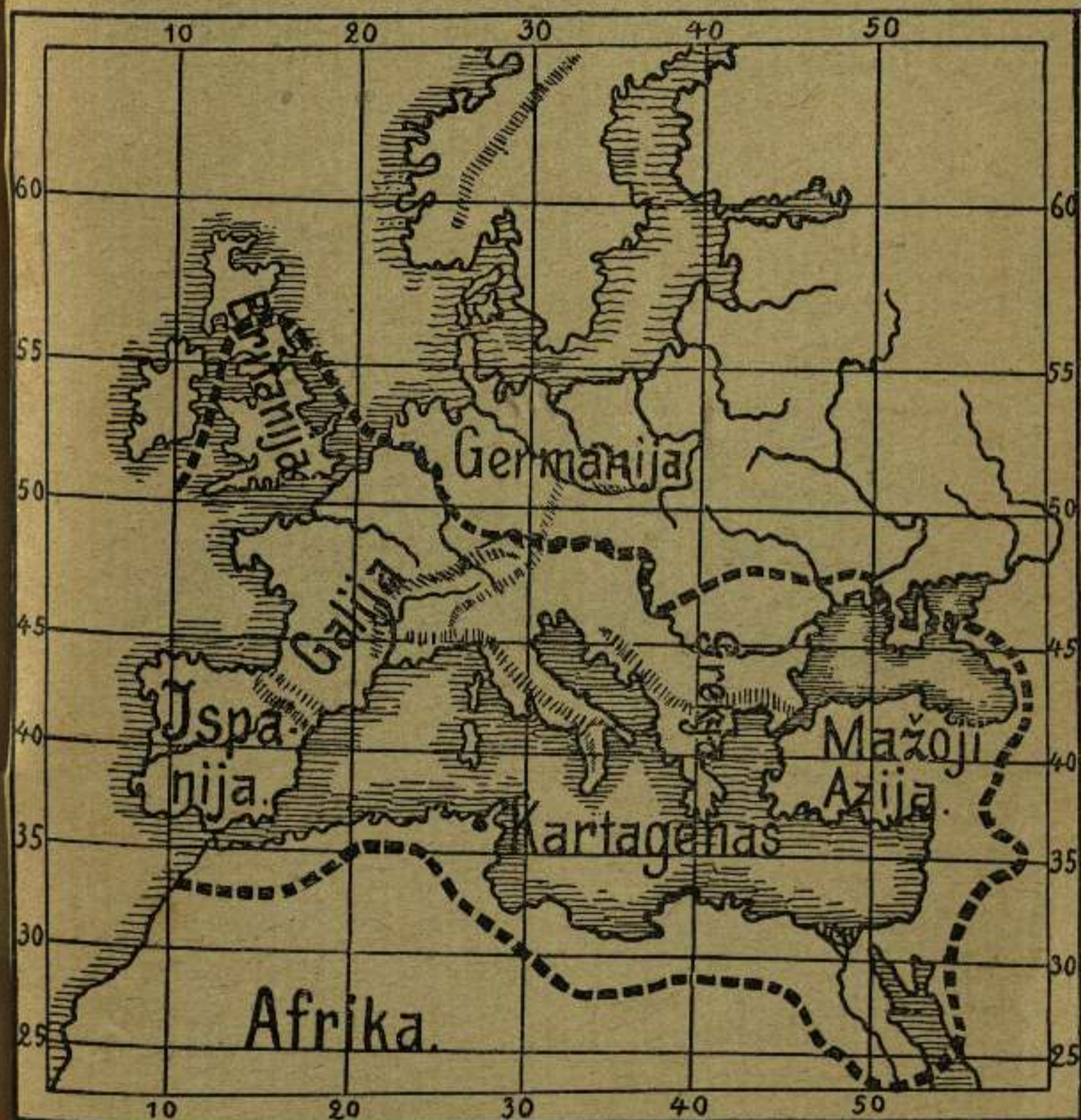
Pav. 28. Užmiestiniai rimiški ant marių krašto namai.

Imperatorium likęs, Konstantinus teip-pat atmetė Rimą ir sostapilę perkėlė į grekišką miestą, vadinamą Bizantija. Tą miestą papuošė daugibe visokių gražių tribų ir nuo savo vardo pavadinu *Konstantinopolu*.

Konstantinus išaugęs buvo guodonėj krikščioniško tikėjimo, nes jo motina, dievobaiminga Alena, buvo katalikė. Sikį, 312 metuose, traukdamas su savo kariumene prieš priešus ir apimtas nerimasčia, ar laimės karėj, ar ne, jis karštai prašė širdyje krikščionių Dievo duoti jam sulig to ženklą. Ir jis tapo išklausitas. Gražiausiam orui esant, jis drauge su visais kareiviais pamatė ant dangaus blizgantį križių, kurio vidurije buvo padėti žodžiai: *šiuo ženktu pergalėsi.* Tada jis vietoj sidabro erelo įvedė križmas vėlavas, ir priešas tapo pergalėtas. Paskui jis statė krikščioniškas bažničias, apdovanodavo kunigus, niekindavo stabmeldistę, leido krikščionims urėdininkais buti ir pats prieš savo mirimą 337 metuose priėmė krikščionistę.

Vienas iš jo ipėdinių *Julijonas Atstojelis* atstojė nuo krikščionistės, bet staigu pasimirė ir krikščionistė vė viršų gavo.

Vienas iš tolesniųjų imperatorių, *Teodozas Didisis*, gaštinau davė viršų pirmiaus persekiotai krikščionistei; jis uždarė stabmeldiškas žiničias ir jų žiniams nustojo mokėjęs aļgą. Mirdamas jis padalino 395 metuose Rimo viešpatistę į dvi dali: į *Ritinę* arba *Bizantinę* — ją

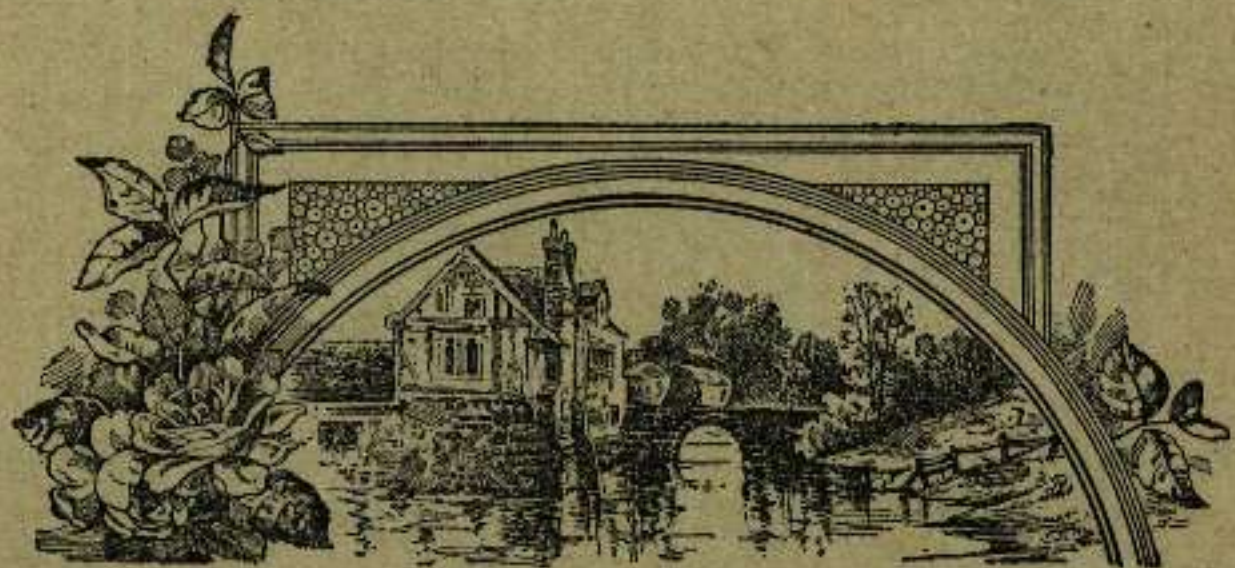

Pav. 29. Rimo viešpatistė laike didžiausios kloties.

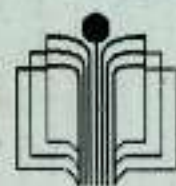
savo sunui *Aleksandrui* pavadė — ir į *Vakarinę*, arba tiesiai *Rimišką* — ją kitam sunui, *Gonorijui*, pavadė.

Nuo to laiko perskirtos pusės nebesusiliejo.

Vakarinė Rimiška Imperija ištrivoja dar iki 476 m. po Krist. užgimimo, iki laikų, kada germanų karvedis *Odoakras* neprisirė paskutinio rimiško imperatoriaus *Romulo Augustulo* atsisakiti nuo sosto ir neapšaukė savęs Italijos karalumi.

Pasvallo rajono M. Katiliškio VB

000027195

Naudingos ir smagios pasiskaityti knygeles.

1. Naudingi skaitymai iš prigimties mokslo su daugeliu paveikslėlių	30 kap.
2. Iškur akmens ant mūsų laukų atsirado (su paveiksl.)	20 "
3. Saulės ir mėnesio aptemimai (su paveikslėliais)	20 "
4. Pirmutinė pašelpa, umai susirgus; teipogi gėralai alkogoliniai ir taboka	15 "
5. Kapai didžių kunigaikščių ir karalių Vilniuje	15 "
6. Garo mašinos ir gelžkeliai (su paveikslėliais)	10 "
7. Pamokymas, kaip nuo pagedimo apsaugoti žmones, pagedusių šunų aprietus	6 "
8. Džiova ir kaip nuo jos apsisaugoti	6 "
9. Patarmės moterims, kurios nori buti sveikos	10 "
10. Trumpa šneka apie limpančias ligas ir kaip nuo jų atsiginti	10 "
11. Tris pamokslai apie gaspadorystę dėl gaspadorių sodiečių (antra laida)	15 "
12. Bulvių vaisinimas	15 "
13. Žaibas ir griaustinis (su 21 paveikslėliu)	20 "
14. Apie Joną Gutenbergą ir apie tai, kaip žmonės rašymo ir spaudos išsimokė (su 10 paveikslėlių)	20 "
15. Kas tai yra dirbama žemė, kaip ji atsirado, kokie yra jos skyriai ir kaip anuos pažinti	15 "
16. Epiktėto aforizmai su pridėjimu keleto skyrių iš jo „Pruntavimų“	15 "
17. Trumpa geometrija	50 "
18. Ukiškos draugystės įvairiuose kraštuose	10 "
19. Parinktos lietuviškos dainos pagal Antaną Juškevyčių	6 "
20. Kaip apsireiškia gyvastis žmogaus kune (su 35 paveiksl.)	15 "
21. Tekinimo amatas (su 47 paveiksl.)	15 "
22. Avižių auginimas (su 8 paveiksl.)	10 "
23. Vienas iš mūsų tur apsivesti	10 "
24. Nekurie amatai (su 43 paveiksl.)	20 "
25. Įrankis dėl pagerinimo ir sutaisymo šosiejinių ir paprastų kelių (su 40 paveiksl.)	15 "
26. Gyvenimas šv. Kazimiero (su 3 paveiksl.)	10 "
27. Gyvenimo džiaugsmi. Pagal Lebboką P. N. sutaisita	30 "
28. Ką ir kaip nekurie amatininkai dirba	20 "
29. Trumpa visotina istorija. I dalis. Senovės istorija	25 "
30. Savišelpystė	40 "
31. Sofokles. Antigona (tragedija). Vertė J. Š.	30 "
32. Pirma pagelba nelaiminguose atsitikimuose	40 "
33. Kas ir kiek gali pirktis žemės Lietuvoj	10 "
34. Miškų, laukų, sodų ir daržų eibės ir bausmės už jas	10 "

Adresas: **M. Saunus, Tilsit, Ostpreussen,**
Fabrikstrasse 27.